

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Sälly Josiptšuk

2014. AASTA EESTI KEELE RIIGIEKSAMI KIRJUTAMISOSA ÜHE TEEMA
KVALITATIIVNE SISUANALÜÜS

Magistritöö

Juhendajad Riina Reinsalu ja Maigi Vija

Tartu 2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. IDENTITEET JA DEIKSIS	7
1.1. Identiteet	7
1.2. Deiksis	10
2. VALIM JA MEETOD	12
2.1. Valim	12
2.2. Meetod	13
3. TULEMUSED	16
3.1. Sisukategooriad	16
3.1.1. Kodu tähendus	16
3.1.2. Kodust lahkumise põhjused	19
3.1.3. Kodust lahkujad ja sihtkohad	27
3.1.4. Inimene, eestlane ja Eesti	30
3.1.5. Eksaminandide suhtumine kodust lahkumisse	32
3.2. <i>Mina-</i> ja <i>meie</i> -deiksis	35
3.2.1. <i>Mina</i> -viiteala	36
3.2.2. <i>Meie</i> -viiteala	38
3.3. Kirjandite näitematerjal	43
4. KIRJANDITE VASTAVUS TÖÖJUHENDILE	49
KOKKUVÕTE	52
KIRJANDUS	55
ESTONIAN LANGUAGE STATE EXAMINATION 2014 – QUALITATIVE ANALYSIS OF THE WRITING PART REGARDING ONE TOPIC. SUMMARY ...	58
Lisa 1. Kodeerimise näidis	61
Lisa 2. Ideekaart	62

SISSEJUHATUS

Üks Eesti ja eestlaste jaoks olulisi teemasid on meie riigi ja rahva püsijäämine, millele on enam mõtlema pannud Eesti Vabariigi sajast sünnipäev. Räägitakse oma riigi ja rahvuse väärtustamisest, iibe suurendamisest ja väljarände vähendamisest. Eriti päevakajaliseks muutus väljaränne seoses Eesti astumisega Euroopa Liitu 2004. aastal, mis tõi endaga kaasa vabama liikumise Euroopas. Inimeste lahkumist Eestist peetakse probleemiks, seda kajastatakse palju ajakirjanduses ning selle ümber käib ühiskonnas elav arutelu. Ühest küljest on murettekitav haritud inimeste lahkumine ehk ajude äravool või väljavool. Probleemi leevendamiseks algatati 2010. aastal projekt „Talendid koju!“, mille eesmärk oli Eestis konkurentsivõimelist tööd ning palka pakkudes kutsuda siia tagasi need noored, kes on läinud välismaale õppima või töötama. Teisalt nähakse murekohana seda, kuidas eestlased lähevad välismaale lihttöid tegema. Oletatavasti oli selleteemalisest ühiskondlikust diskussioonist ajendatud ka 2014. aasta Eesti keele riigieksami esimese variandi kirjutamisülesanne, milles on õpilastel palutud arutleda rahulolematusest ja eneseteostussoovist tingitud kodust lahkumise üle.

Eelkirjutatust lähtudes oleks huvitav teada, kuidas noored suhtuvad Eestist lahkumisse. Võib eeldada, et suurem osa abiturientidest ei ole ise veel pikema aja jooksul välismaal elanud, ometi on neil selle suhtes välja kujunenud hoiakud, mida arvatavasti on peamiselt mõjutanud perekond, sõbrad, kool ja meedia. Gümnaasiumilõpetajad seisavad erinevate valikute ees, millest üks on seotud ka elukohaga.

Gümnaasiumi riikliku õppekava (GRÕK) järgi on gümnaasiumi sihiks „noore ettevalmistamine toimimiseks loova, mitmekülgse, sotsiaalselt küpse, usaldusväärse ning oma eesmärged teadvustava ja saavutada oskava isiksusena erinevates eluvaldkondades“. Selle eesmärgi saavutamiseks keskendutakse muu hulgas „õpilaste iseseisvumisele, oma maailmapildi kujunemisele ja valmisolekule elus toime tulla“ ning „adekvaatse enesehinnangu kujunemisele“. (GRÕK 2014) Noore identiteeti saab koolis

kujundada mitmel viisil ja ilmselt tehakse seda palju ka alateadlikult, kuid üldpädevuste ning läbivate teemade kaudu suunab kehtiv õppekava õpetajaid sellega tegelema konkreetsemalt. Otseselt on õpilase identiteediga seotud kolm gümnaasiumis kujundatavat üldpädevust: kultuuri- ja väärtuspädevus, sotsiaalne ja kodanikupädevus ning enesemääratluspädevus.¹ Läbivatest teemadest seostuvad identiteediga enim kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus ning tervis ja ohutus. Kolm esimest on rohkem seotud identiteedi sotsiaalse poolega, viimane pisut enam personaalse poolega. Keele ja kirjanduse ainevaldkonna kava järgi tähendab keele- ja kirjanduspädevus muu hulgas õpilase võimet mõista keelt ja kirjandust rahvusliku ja eneseidentiteedi alusena (GRÖK, lisa 1: 1).

2014. aasta eesti keele riigieksami eristuskirja kohaselt hinnatakse eksamiga „gümnaasiumi riiklikus õppekavas määratletud üld- ja valdkonnapädevuste ning eesti keele õppeeesmärkide ja õpitulemuste saavutatust ning õppeaine kohustuslike kursuste õpitulemuste omandatust“ (Innove 2014c: 4). Kuigi kõike nimetatut ei kontrollita igal aastal, viitab see siiski üld- ja valdkonnapädevuste ning õppe-eesmärkide ja õpitulemuste olulisusele eesti keele riigieksami kontekstis. Sellest võib järeldada, et eksaminandi identiteeti ja enesemääratlust, mida saab väljendada riigieksami lühikirjandis, peetakse väga tähtsaks.

Varem on riigieksamikirjandeid uurides keskendutud keeleanalüüsile ja õigekirjale, seevastu siinses töös on põhirõhk sisuanalüüsil. Selle magistritöö eesmärk on eesti keele riigieksami kirjutamisosa ühe ülesandepüstituse raames välja selgitada eksaminandide temaatilised ja keelelised valikud ning kirjandite vastavus eksamiülesandele. Eesmärgi täitmiseks otsitakse vastust järgmistele küsimustele.

1. Missugused temaatilised kategooriad esilduvad abiturientide lühikirjandites?
2. Kuidas väljendub kirjandite sisu ja keeleliste valikute kaudu eksaminandide identiteet?
3. Kuidas vastavad analüüsitud kirjandid eksamiülesande juhendile?

¹ Gümnaasiumi riiklik õppekava – Riigi Teataja

Kvalitatiivse sisuanalüüsi abil uuritakse, kuidas on õpilased väljendanud oma seisukohti ja millise rolli on nad endale selles probleemikäsitluses võtnud. Kuna ülesandeks (vt ptk 2.1) oli kirjutada rahulolematusest, mis ajendab inimesi kodust lahkuma, tuleb teada, mida üldse peetakse koduks ja miks kodust lahkutakse. See on tähtis, kuna koduga seonduv on osa inimese minapildist ja identiteedist. Samuti antakse magistritöös ülevaade sellest, kuidas kirjandi autor ise kodust lahkumisse suhtub, kuidas ta kirjeldab inimloomust, eestlasi ja Eestit, kuna kõik see on osa Eesti gümnaasiumilõpetaja olemusest. Oluline on välja tuua, et magistritöös keskendutakse eksamikirjandites esitatud tõlgendusele, püüdmata väita, et see on ainuvõimalik ja muutumatu.

Magistritöös uuritakse eksaminandide enesemääratlust ka keeleteaduslikumast vaatepunktist, võttes aluseks isikudeiksise. Üks osa identiteedist on see, missuguste inimeste või rühmadega tuntakse ühtekuuluvust või kellele end vastandatakse. Personaalpronoomenite *mina* ja *meie* ning öeldisverbi esimese pöörde kasutuse analüüs näitab, mis kontekstides on abiturientid otsustanud neid kasutada ning millist mõju avaldab see teksti tähendusele. Täpsemalt annab personaalpronoomenite valik ülevaate sellest, mis olukordades on kirjutaja soovinud enda isikut rõhutada või seda mingi kollektiiviga siduda. Deiksisega on Eestis kõige enam tegelenud Renate Pajusalu (1999), täpsemalt isikudeiksise kasutust riigieksamikirjandites on varem uurinud näiteks Kersti Lepajõe (2011) ning Anu Seppa (2016).

Kirjandite kvalitatiivse sisuanalüüsi tulemusi kõrvutatakse eksami kirjutamisülesande tööjuhendiga. Analüüsitakse, kuidas vastavad kirjandid eksamiülesandele, kas abiturientid on kirjutamisel lähtunud neile antud juhistest. Analüüsi tulemuste põhjal saab anda mõningaid soovitusi nii eksami koostajatele kui ka õpetajatele.

Uurimismaterjaliks on 2014. aasta eesti keele riigieksami kirjutamisosa esimese variandi 50 kirjandit, mis on saadud emakeeleõppija korpusest EMMA². Kirjandeid on analüüsitud kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil. Magistritöös esitatud näidetele, mis pärinevad riigieksamikirjanditest, on sulgudes lisatud eksaminandi kood. Deiksisel alapeatükis on näidete sees esiletõstuks kasutatud allajoonimist.

² <https://korpused.keeleressursid.ee/emma/>

Magistritöö koosneb neljast peatükist. Esimeses antakse ülevaade teoreetilisest taustast, teises peatükis kirjeldatakse uurimismeetodit ja -protsessi, kolmandas esitatakse analüüsi tulemused ning neljandas peatükis arutletakse selle üle, mil määral vastavad kirjandid eksamitöös esitatud tööjuhendile.

1. IDENTITEET JA DEIKSIS

Kuna inimene saab end defineerida või oma minakontseptsiooni väljendada vaid keele abil, siis on keel ja identiteet omavahel vaieldamatult seotud ja võib öelda, et keeleline identiteet moodustab osa kõigist teistest identiteetidest (Benveniste 1971: 224, Agnihotri 2007: 185). Identiteedi ja keele seotus moodustab keskse osa inimeseks olemisest, kuna me kasutame keelt inimese kirjeldamiseks ja teeme inimese kohta järeldusi tema keelekasutuse põhjal. Inimese identiteet ja keelekasutus on ajas muutuvad, kuid mõlemas leidub põhiomadusi, mis püsivad muutumatutena. Ka keelekasutuse ja identiteedi seose puhul saab rääkida personaalsest ja sotsiaalsest identiteedist, kuna on olemas inimesele ainuomane kõnemuster, aga sellele lisandub keeleline käitumine, mis on omane erinevatele sotsiaalsetele gruppidele, millesse inimene kuulub. (Llamas, Watt 2010: 1) Konkreetselt deiksise ja identiteedi omavahelise seose on kokku võtnud Federica Da Milano: „Pronoomenid on võimsad: nad paljastavad osa meie identiteedist, mõtteviisist, emotsionaalsest seisundist ja seostest teistega“ (2016: 160–161).

Siinses uurimuses on samuti kesksel kohal keele ja identiteedi seosed, täpsemalt keskendutakse eksaminandide mõtetele, mida nad on kirjalikult keele abil edasi andnud. Magistritöös analüüsitakse, kuidas nad on sel moel enda identiteeti väljendanud. Põhirõhk on teksti sisu analüüsil ning *mina-* ja *meie-*deiksise analüüsil, mis annab edasi kirjandite autori mõtteviisi ja kuuluvust mingitesse rühmadesse ehk kollektiivset identiteeti. Selles peatükis tutvustatakse lähemalt töö teoreetilisteks lähtekohtadeks olnud identiteedi- ja deiksisekäsitlusi.

1.1. Identiteet

Juba 1983. aastal on Philip Gleason (1983: 911–914) juhtinud tähelepanu sellele, et sõnal *identiteet* on läbi ajaloo olnud palju erinevaid tähendusi, kuid laiem avalikkus võttis sõna kasutusele tänu Erik Eriksoni käsitlusele identiteedikriisist 1950. aastatel.

Eriksoni järgi moodustub identiteet indiviidi olemuse põhijoonte ning laiemalt temale omase kultuuriruumi põhijoonte kombineerumisel. Ta jagab inimese elu etappidesse ja näeb identiteedi kujunemist protsessina, kuna igas etapis toimub identiteedikriis, mis toob kaasa muutused minapildis. (Erikson 1983: 22–24, 95–96) Gleason (1983: 911–914) väidab, et pärast sõna laialdasemat levikut on selle tähendus muutunud nii üldiseks ja hajusaks, et iseseisvana ei tähenda see enam midagi. 1999. aastal on James D. Fearon sarnaselt Gleasonile jõudnud järeldusele, et kuigi inimesed oskavad sõna *identiteet* kasutada, on seda väga keeruline adekvaatselt ja lühidalt defineerida nii, et see hõlmaks selle kõiki tänapäevaseid tähendusi. Ta on toonud näiteid, kuidas eri autorid on *identiteeti* määratlenud, millest saab järeldada, et sõna kasutusvaldkond on väga lai ning tähendust kujundatakse vajadusel ka endale sobivaks, samas ei tundu ükski seletus vale. Suur osa autoritest aga ei defineeri *identiteeti* üldse, kuna peavad sellest arusaamist iseenesestmõistetavaks. (Fearon 1999: 1–7)

Identiteedikäsitluse saab jagada kaheks: identiteet kui midagi isiklikku, inimese sisemuses peituvat ehk personaalne identiteet ning identiteet kui indiviidi ja ühiskonna vahelise suhte tulemus ehk kollektiivne või sotsiaalne identiteet. Sotsiaalne aspekt tähendab sotsiaalseid kategooriaid, kuhu inimene kuulub, personaalne aga eripäraseid jooni või omadusi, mida inimene peab olulisteks ja suuremas osas muutumatuteks. Levinud arusaam on, et personaalne ja sotsiaalne identiteet eksisteerivad koos ja moodustavad inimese minakontseptsiooni. (Fearon 1999: 7–16; Valk 2003: 230–231) Helle Pullmanni sõnul koosneb minakontseptsioon kirjeldavast ehk objektiivsest ning hinnangulisest ehk tundmuslikust aspektist, viimast võiks nimetada ka enesehinnanguks. Need kaks on omavahel tihedalt seotud ja tihti on neid keeruline teineteisest eristada. (Pullmann 2003: 196)

Personaalset identiteeti on tihti mõistetud ja defineeritud inimese moraalitunnetuse kaudu, kuid Fearoni arvates on see liialt kitsas käsitlusviis. Tema sõnul tuleks personaalset identiteeti näha kui omadusi, millest inimene ise on teadlik ja mida ta ise peab enda enesemääratlemisel tähtsaks, sealhulgas sotsiaalsesse kategooriatesse kuulumist. Järelikult võivad sotsiaalsed kategooriad ja sotsiaalne identiteet mõjutada ka inimese personaalset identiteeti. (Fearon 1999: 20–23) Aune Valk on kirjutanud, et

identiteedi sotsiaalset olemust rõhutavate käsitluste järgi kasutavad inimesed rolle ja gruppe katsetamiseks, ning kui personaalne identiteet peab neid suhteid kaalukateks, võivad nad moodustada tähtsa osa identiteedist. Personaalset identiteeti võib vaadata kui miskit, mis eristab üht indiviidi teistest indiviididest. Väga tihti peavad inimesed enda personaalse identiteedi all silmas neid omadusi, millel põhineb nende enesehinnang. (Valk 2003: 231)

Fearon toob välja, et Eriksoni identiteedikriisi definitsiooni järgi võiks mõista identiteeti kui inimese tundeid iseenda, oma iseloomu, eesmärkide ja päritolu kohta, kuid tänapäevases tähenduses ei räägi me identiteedist kui iseenda tunnetusest, vaid pigem iseenda määratlemisest. Kui identiteet tähendab seda, kuidas inimene iseennast defineerib või vastab küsimusele „Kes sa oled?“, siis on iseenesestmõistetav, et inimesel on mitmeid identiteete, kuna vastus sõltub kontekstist, milles end määratleda tuleb. Samas kõik vastused sellele küsimusele ei moodusta kindlasti osa sotsiaalsest identiteedist. Filosoofilises tähenduses moodustavad identiteedi inimese või asja need omadused, mille muutudes ei oleks inimene või asi seesama, seega peaksid need olema olulisimad omadused. Sotsiaalset identiteeti võibki mõista sotsiaalsete kategooriatena ehk gruppidega, millel on olemas kaks põhilist tunnusjoont: need on määratletud ja inimesi arvatakse (või ei arvata) gruppi mingite kindlate reeglite või tunnuste alusel; sotsiaalseid kategooriaid mõistetakse sarnaste tunnusjoonte alusel, nt uskumused, väärtushinnangud. (Fearon 1999: 11–14)

Inimene on oma olemuselt sotsiaalne, mis tähendab, et suhtlus ja erinevatesse sotsiaalsetesse gruppidesse kuulumine on loomulik. Just see laseb indiviidil areneda isiksuseks. Sotsiaalpsühholoogias kasutatakse mõistet *grupp*, mis tähistab inimesi, kes üksteist suhtluses vastastikku mõjutavad. Grupid moodustuvad sarnaste omaduste alusel. Erinevate gruppide sees on inimestel erinevad rollid ning grupiliikmetel on sarnased ootused inimese käitumisele. (Bachmann, Maruste 2001: 278–294; Hayes 2002: 1–7) Gruppe saab liigitada mitmeti.

1. Tinglikud ja reaalsed grupid. Tinglike gruppide puhul puudub inimeste vahel otsene kontakt, kuid mingite tunnuste abil moodustub abstraktne inimrühm.

Reaalsed ehk loomulikud grupid on need, milles liikmete vahel on suhtlus ja neil on rollid.

2. Suured, väikesed ja lokaalsed grupid.
3. Esmased ja teisesed grupid. Esmaste gruppide liikmete vahel on emotsionaalsed suhted, teiseste gruppide liikmete vahelised suhted on märgatavalt nõrgemad.
4. Formaalsed ja mitteformaalsed grupid. Formaalses gruppides on struktuur ja rollid määratud väljastpoolt ning mitteformaalses gruppides kujunevad suhted loomikumalt inimeste omaduste põhjal ja grupp ise tekib enamasti sarnasuse alusel. (Bachmann, Maruste 2001: 287–294)

Selles magistritöös lähtutakse seisukohast, et personaalne ja sotsiaalne identiteet eksisteerivad koos ning mõjutavad ja täiustavad teineteist. Mõlemal on tähtis osa inimese enesemääratluses ning ühe või teise osatähtsus varieerub sõltuvalt kontekstist ja situatsioonist.

1.2. Deiksis

Deiksis on seos keele ja konteksti vahel. Selles kajastub kõneleja ja vähemalt ühe adressaadi vahelise kõneakti ruumilis-ajalise konteksti kodeerimine keeles ning see, kuidas lausungi tõlgendus sõltub kõnehetke konteksti analüüsist – deiksisist ei saa kirjeldada ilma kontekstita. Deiksis on universaalne nähtus, kuna deiktilised väljendid on olemas kõigis keeltes. Tüüpiliselt on deiktilisteks väljenditeks demonstratiivid, personaalpronoomenid, aja ja kohaga seotud väljendid ning mõned tegusõnad. (Lenz 2003: 7, Levinson 1983: 54–55, Lyons 1977: 637)

Eestis on deiksisist uurinud peamiselt Renate Pajusalu. Tema sõnul ei ole eesti keeleteaduses põhiliselt pronoomeneid ja proadverbe ühendav sõna *deiktik* eriti laialt levinud. Deiktiliseks peetakse sõnu, mille tähendus sõltub täielikult kasutusolukorrast. (Pajusalu 1999: 14, 16) Oluline mõiste on *nullpunkt* ehk *origo*, mis tähendab kõnelemise hetke ja aega, sellele viitavad deiktikud *mina*, *siin* ja *praegu* (*ibid* 1999: 18).

Traditsiooniliselt jagatakse deiksis kolme põhilisse kategooriasse: isiku-, ruumi- ja ajadeiksiseks. Isikudeiksisise põhikategooriad on *mina* ja *sina*, mis moodustavad primaarse rollideiksisise, kuna need on dialoogi osalised ehk kõneleja ja kuulaja,

sekundaarne rollideiksis koosneb sõnadest *meie* ja *teie*. Isikudeiksise üks osa on ka *tema* ja *nemad*, mis aga ei kuulu rollideiksise alla, kuna tegemist ei ole dialoogiosalistega. Ruumideiksise hõlmab dialoogiosaliste ümbrust ja ruumideiksises kasutatakse demonstratiive *siin* ja *seal* ning *see* ja *too*. Ajadeiksise väljendusvahendid on grammatilised ajad ja ajaadverbid (*nüüd, praegu, eile, täna, homme*). (Levinson 1983: 62, Pajusalu 1999: 24–26) Kuna selle magistritöö raames on oluline isikudeiksise, siis keskendutakse edaspidises peamiselt sellele.

Eesti keele isikukategooria koosneb kolmest ainsuslikust ja kolmest mitmuslikust liikmest (EKG II: 27). Lisaks kasutatakse üld- ja umbisikulisi lauseid. Üldisikulistes lausetes on subjektiks ükskõik milline inimene, umbisikulistes lausetes on tegija olemas, aga jäetud määramata. Mõlema väljendamiseks on erinevaid variante. Üldisikut saab väljendada ainsuse kolmanda pöörde verbiga, umbisikulises tegumoes oleva verbiga, perifrastilises passiivis oleva öeldisverbiga ning *sina*-vormiga (ehk ainsuse teise pöördega). Umbisiku väljendamiseks võib kasutada umbisikulises tegumoes verbe, mitmuse kolmandas pöordes verbe ning perifrastilises passiivis olevaid verbe. (EKG II: 227–228, Pajusalu 1999: 52)

Eesti keeles on personaalpronoomenitel lühike ja pikk kuju. Lühikest kuju kasutatakse enamasti lause teemaosas ja rõhutuna, pikka vormi kasutatakse rõhutamiseks ning mõnele teisele isikule vastandumiseks. Nominatiivis eelistatakse peamiselt lühikest ning genitiivis pikka kuju. (Pajusalu 1999: 53–54)

2. VALIM JA MEETOD

Selles peatükis antakse ülevaade uurimismeetodist, mida on kasutatud magistritöö uurimisküsimuste vastuste leidmiseks, tutvustatakse materjali, mida analüüsi, ning kirjeldatakse uurimisprotsessi.

2.1. Valim

Üks osa eesti keele riigieksamist on kirjutamisülesanne, mille tulemus moodustab 60% eksami kogutulemusest. Ülesanne põhineb alustekstidel ja probleemil, õpilased peavad kirjutamisel lähtuma ülesandest või probleemist, kuid alustekstide kasutamine ei ole kohustuslik. (Innove 2014c: 5)

Kokku kirjutati 2014. aastal eesti keele riigieksami esimese variandi kirjutamisülesande põhjal 4253 lühikirjandit, mis tähendab, et üle poole eksaminandidest valis kirjutamiseks just selle teema. Esimese variandi lugemisosa alustekst oli katkend Tõnu Õnnepalu romaanist „Paradiis“. (Innove 2014b) Kirjutamisülesanne oli järgmine:

Kirjuta umbes 400-sõnaline kirjand, milles arutled inimeses peituva rahulolematuse üle, mis sunnib teda kodust lahkuma ning eneseteostusvõimalusi kaugemalt otsima. Too näiteid kirjandusest ja/või ajaloost ja/või tänapäeva ühiskonnast. Pealkirjasta kirjand. (Innove 2014a)

Kirjutamisosa alustekstiks oli katkend Maire Aunaste mälestustest „Iseennast kuulates“:

Maire Aunaste on oma mälestustes „Iseennast kuulates“ (Baltic News Service, 1997) kirjutanud: „Kodu on suhteline mõiste – ta võib maksta muinasjutulisi varandusi või mahtuda ühteainsasse hinge. Kodu saab küll ehitada, kodutunnet vist mitte kunagi. /---/ Kodu on koht, kuhu koos oma kangekaelsuse, nõrkuste, hirmude ja häbiga peitu pugeda, kus haavu lakkuda ja valmistuda uuesti elu ründama. Kodu on ainus koht, kus hoida alles tunded, mis meisse endisse ära ei mahu, ning seal saab oodata homset ... Hea kodu on see, kus võib üksigi õnnelik olla, ideaalne kodu on see, millele polegi definitsiooni ... Kodu – see on tunne.” (Innove 2014a)

Kvalitatiivse analüüsi ja ka täpsemalt selle magistritöö eesmärk ei ole valimi representatiivsus ega üldistatavus, seega ei ole valim väga lai. Analüüsitud on 50 eesti keele riigieksami lühikirjandit, mis pärinevad korpusest EMMA. Korpus EMMA ehk emakeeleõppija korpus koondab Eesti õpilaste tekste ning võimaldab uurida õpilaste keelekasutust. Siinse magistritöö uurimismaterjaliks on 2014. aasta riigieksami kirjutamisülesande esimese variandi põhjal kirjutatud lühikirjandid. Valimi koostamisel muid metaandmeid (sugu, maakond, tulemus) ei vaadatud, 223 korpuses leiduva kirjandi seast valiti 50 esimest.

2.2. Meetod

Uurimiseks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi – tekstianalüüsi meetodit, mille abil saab uurida terviklikku teksti ja selle tähendusi. Lembit Õunapuu (2014: 52–54) ning Veronika Kalmuse, Anu Masso ja Merle Linno (2015) järgi on kvalitatiivse ehk tunnetusliku uurimuse tunnusteks subjektiivsete tähenduste uurimine, induktiivsus ehk analüüs, mis lähtub andmetest, mitte teoriast, arvuliste andmete vältimine või minimeerimine ning keskendumine sisule ja kommunikatiivsele kontekstile. „Kvalitatiivne sisuanalüüs on kommunikatiivset konteksti arvestav, intensiivne ja võrdlemisi paindlik tekstianalüüs, milles järgitakse süstemaatilisi reegleid tekstide sisu ja tähenduste kodeerimiseks“ (Kalmus jt 2015).

Meri-Liis Laherand on kirjeldanud tavapärasest, suunatud ja summeerivat kvalitatiivset sisuanalüüsi. Kuna selles magistritöös on lähtutud tavapärasest sisuanalüüsist, siis antakse siin täpsem ülevaade just sellest. Laheranna järgi kasutatakse tavapärasest sisuanalüüsi sisu kirjeldamiseks, teooriad ja varasemad uurimused jäetakse kõrvale ning kategooriate koostamisel võetakse aluseks uurimisandmetest saadav info. Alustuseks loetakse analüüsitavaid tekste korduvalt, et nendega tutvuda ja saada neist ülevaade. Seejärel hakatakse detailsema lugemise abil leidma koode, milleks on tekstis esinevad olulisemad ideed, ning tegema märkmeid. Sama protsessi kordamisel moodustatakse esialgne kodeerimisskeem, koodidele tekivad nimed. Koode omavahel sidudes ja rühmitades moodustuvad laiemad kategooriad, mis koosnevad paljudest koodidest. Igat kategooriat ilmestatakse näidetega tekstist. (Laherand 2008: 290–294)

Kvalitatiivse sisuanalüüsi tugev külge on see, et analüüs tugineb täielikult tekstile, jättes kvantitatiivse poole tagaplaanile, mis tähendab, et tähelepanu pööratakse ka pisidetailidele ja ainulaadsetele nähtustele. Meetodi nõrk külge on vähene üldistatavus ning võimalus, et uurija kogub materjali valikuliselt. Viimase vältimiseks ehk materjali objektiivseks kogumiseks on oluline, et analüüs viiakse läbi süstemaatiliselt, lähtudes uurimisküsimustest. (Kalmus jt 2015)

Kasutatakse juhtumiülest ehk horisontaalset analüüsi, mis tähendab, et tekstidest on välja valitud need kohad, milles leidub sisulisi kattuvusi, ning seejärel võrreldakse neid omavahel. See annab võimaluse välja selgitada kirjandite läbivad teemad, millest on abiturientid kirjutanud, jätmata samal ajal tähelepanuta detaile ja ka ainulaadseid mõtteid. Selles magistritöös on kasutatud induktiivset ehk avatud kodeerimist, mis tähendab, et varem määratud koodide asemel selguvad ning täpsustuvad koodid ja kategooriad töö käigus.

Et kirjanditesse süveneda, loeti neid mitu korda. Esimese lugemise eesmärk oli saada lihtsalt ülevaade, millest on eksaminandid riigieksamikirjandites kirjutanud. Edasi hakati teksti kõrvale tegema märkmeid, välja kirjutama märksõnu ning korduvaid ideid alla joonima. Selleks et näited hiljem vajadusel kiiremini üles leida, kasutati eri teemade märkimiseks värve. Nii selgusid läbivad mõtted ehk esialgsed koodid. Töö käigus tuli luua uusi koode ja varasemaid koode muuta või omavahel liita, kuna esmased koodid olid ebatäpsed. Mitme lugemise käigus koodid selginesid ja kinnistusid ning need sai jagada kategooriatesse (vt lisa 1). Magistritöös on koodide ja kategooriate ilmestamiseks esitatud näiteid riigieksamikirjanditest, iga näite järel on eksaminandi kood.

Kuna muu hulgas otsitakse selles magistritöös vastust küsimusele, kuidas ja millisena väljendub riigieksamikirjandites abiturientide identiteet, siis lisaks lühikirjandite sisule on tähelepanu pööratud tekstitasandile ehk keelelisele poolele. Täpsemalt uuritakse, kuidas on kirjandi autor tekstis iseendale viidanud. Kuna analüüsitavates kirjandites ei esinenud iseendale viitamist kolmandas isikus, vaadeldakse *mina-* ja *meie-*pronoomeneid ning ainsuse ja mitmuse esimese isiku öeldisverbe.

Personaalpronoomenite *mina* ja *meie* ning öeldisverbide kasutuse analüüs näitab, missugustes kontekstides on abiturientid otsustanud neid kasutada ning missugust mõju avaldab see teksti tähendusele. Täpsemalt annab personaalpronoomenite valik ülevaate sellest, mis olukordades on kirjutaja soovinud enda isikut rõhutada või seda mingi kollektiiviga siduda. Magistritöös selgitatakse, missuguseid tähendusi on nimetatud pronoomenite ja öeldisverbide kasutusviis tekstile lisanud. Leitud tähenduste põhjal saab teha järeldusi selle kohta, missugusena on kirjandi autor ennast oma tekstis kujutanud.

Peale üldise sisuanalüüsi on keskendunud veel näidetele, mida eksaminandid oma kirjandites esitanud on. Eksami kirjutamisosa tööjuhendis olid ette antud valdkonnad, millest näiteid oodatakse. Näidete kategoriseerimine ja analüüs aitab leida vastust küsimusele, mil määral vastavad eksamikirjandid tööjuhendile.

3. TULEMUSED

Selle peatüki esimeses osas antakse ülevaade lühikirjandite sisust ehk teemadest, mida on eksaminandid oma riigieksamikirjandites kajastanud. Sisuanalüüsi on kaasatud ka pealkirjad, kuid eraldi neid vaadeldud ei ole. Peatüki teine osa keskendub tekstitasandile, täpsemalt *mina-* ja *meie-*deiksise kasutusele. Kolmandas alapeatükis analüüsitaks õpilaste toodud näiteid. Igas osas on esitatud muutmata kujul väljavõtteid riigieksamikirjanditest ning neile on lisatud eksaminandi kood. Deiksise alapeatüki näidetes on deiksis alla joonitud.

3.1. Sisukategooriad

Kirjandeid on analüüsitud kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil. Uurimuses on püütud välja selgitada, missugused temaatilised kategooriad on kirjandites kõige enam esile kerkinud. Lähtudes riigieksami ülesandepüstitusest, on tähelepanu pööratud rahulolematusele, mis sunnib inimesi kodust lahkuma ja eneseteostusvõimalusi mujalt otsima. Tulemused saab jagada järgmistesse kategooriatesse:

- kodu tähendus;
- kodust lahkumise põhjused;
- lahkujad ja sihtkohad;
- inimese, eestimaalase ja Eesti kirjeldus;
- eksaminandide suhtumine kodust lahkumisse.

3.1.1. Kodu tähendus

Selleks, et rääkida põhjustest, miks kodust lahkutakse, või inimestest, kes lahkuvad, ja sihtkohtadest, kuhu minnakse, tuleb alustada kodu defineerimisest. Lühikirjandites on tõdetud, et igapäev on kodust oma nägemus ja sõnale *kodu* oma tähendus, mis sõltub kasutajast endast ja kasutuskontekstist (1).

- (1) Kodu mõiste on mitmetähenduslik. Ühele koht, kus leida tuge, varju, jagada oma rõõme ja pisaraid, teisele aga pelgalt keskkütteradiaatoritega soe koht, kus öö veeta. (24057)

Kodu kui eluase

Kodu all võidakse mõelda korterit või maja ehk kitsamalt elupaika ning linna, riiki või maad, kus elatakse või kust ollakse pärit, ehk laiemalt elupaika. Kirjanditest tuleb välja, et kodust rääkides toovad eksaminandid esile tundeid ja turvatunnet, mis seostuvad nende jaoks koduga (2).

- (2) Paljudel sõna „kodu“ kuuldes tuleb silmeette enda armas korter või maja, kus asub maailma mugavaim voodi. (7029)

Sünnikodu, juured

Osa eksaminandidest on kodu tähendusega seostanud juuri ja järjepidevust. Olulised on vanemad ehk kaudselt samuti juured ning lapsepõlvemälestuste mainiminegi osutab sellele, et eksaminandi jaoks on kodu koht, kust on tulnud tema vanemad ja kust pärinevad tema esimesed mälestused (3).

- (3) Vaatamata kõigele, lõpetame ikka suuremalt jaolt seal, kus on käe ulatuses meie vanemad ja lapsepõlve mälestused. (7023)

Kodutunne ja kodu kui tunne

Eksaminandid on rõhutanud, et kodu on koht, millega peaksid inimese jaoks olema seotud positiivsed emotsioonid. Samale ideele on lähenetud ka vastupidi – koduks võib nimetada ükskõik millist kohta, kus inimene end hästi või koduselt tunneb. Seega saab öelda, et kodu võib käsitada ka tundena, kuna kodutunne on kodust rääkimisel ja selle defineerimisel kõige tähtsam komponent (4).

- (4) Inimene, kellel on küll kodu, kuid siiski puudub see õige kodutunne, ei ole õnnelik. Seetõttu minnaksegi kaugemale, et leida see kodutunne, samal ajal otsides ka uut eneseteostusvõimalust. (6080)

Kodu kui inimesed

Riigieksamikirjandites on kodu kujutatud ka inimeste tähenduses. Samamoodi nagu eelnevates näidetes, on siingi oluline tunne, kuid seda on kirjeldatud peamiselt suhete kaudu. Kodust teevad kodu sealsed inimesed, perekond ja lähedased. Põhiline on kodust ja perekonnalt saadav toetus, milleta on rasketes olukordades keeruline toime tulla (5).

- (5) Kodust kaugem olemise halvaks küljeks on veel see, et kui juhtub midagi halba, siis on inimesed kelle tuge ollakse harjunud saama, väga kaugel. See võib olla kindlasti üks põhjus miks minnakse tagasi koju. (20123)

Kodus ollakse oodatud

Väga palju kordus kirjandites mõte kodust kui paigast, kus ollakse alati oodatud ja kus armastatakse tingimusteta. Välja tuli selle teadmise mõju, kuna see pakub inimestele lohutust. Nimetatud ideed saab taas kitsamalt mõista seoses perekonna ja lähedastega, aga laiemalt kodumaa tähenduses, kus ootajateks on peale perekonna ka riik ja kõik ülejäänud inimesed, kellega jagatakse kodumaad (6). Kodu ja inimeste vaheline side on purunematu, nad on omavahel seotud.

- (6) Naasesed tagasi, rakendatakse võõrsil kogutud teadmised ja aidatakse kaasa Eesti arendamisele ning isegi kui avastame enese jaoks uue paiga, kus tunneme rahulolu, siis teame, et meil on alati kodumaa, kuhu saame tagasi tulla. (21042)

Kokkuvõte

2014. aasta riigieksamikirjandites on eksaminandid üldiselt kodust rääkides silmas pidanud kodu kitsamas tähenduses, kuid kodust lahkumise põhjenduste juures räägitakse probleemidest kodumaal ehk kodu on määratletud laiemalt. Kodu tähendab õpilaste jaoks kohta, juuri, erinevaid tundeid ja inimesi. Sellisel viisil tähenduste üle arutlemine on arutleva kirjandi puhul loomulik, kuid oletatavasti suunas õpilasi sellele ka alustekst, milles Maire Aunaste rääkis kodust. Võib järeldada, et alusteksti abil õpilaste suunamine ongi olnud eksami koostajate eesmärk.

Sünnikodu ja juured on tähtsamad ilmselt õpilastele, kes vajavad teatud pidepunkti. Kodu asukoht võib muutuda, kuna elu jooksul võib elada mitmes kohas, kuid sünnikodu või laiemalt juured mõjutavad inimest terve elu. Seda võib seostada järjepidevuse või kuuluvustundega, inimesed teavad oma päritolu, see on osa nende identiteedist.

Kodu seostamine tunnete ja täpsemalt kodutundega on üsna loomulik, kuna üldiselt peetakse kodu turvaliseks paigaks, kus inimene saab end tunda vabalt ja hästi. Samas on eksaminande sellise lähenemise poole tõenäoliselt kallutanud ka kirjutamisülesande alustekst, milles Maire Aunaste on kirjutanud, et kodu on tunne ning et koju võib „oma kangekaelsuse, nõrkuste, hirmude ja häbiga peitu püüda“ (Innove 2014a). Teisalt on õpilased defineerinud kodu läbi inimeste, lähedaste. Kodul kui elukohal ei ole

iseseisvana mingit väärtust, olenemata selle koha omadustest ja maksumusest. Tunduvalt tähtsam on see tunne, mille saab kodus tekitada vaid perekonna olemasolu, majast saab kodu tänu inimestele. Seetõttu on eriti oluline suhete hoidmine ja nende nimel töötamine. Selline lähenemine läheb pisut vastuollu Maire Aunaste öelduga, et heas kodus võib üksigi õnnelik olla, mis näitab et mõni õpilane pole Maire Aunaste sõnu üle tähtsustanud, vaid on jäädud oma mõtetele kindlaks.

Nagu öeldud, on kodu tähendust ja olemust selgitatud väga mitmekülgelt, aga kui räägitakse kodust lahkumisest, siis valdav osa eksaminandidest peab silmas koduriigist lahkumist, harva ka kolimist ühest linnast teise. Sellisele käsitusele võis abituriente suunata eksami esimese variandi lugemisosa alustekst, milleks oli katkend Tõnu Õnnepalu „Paradiisist“, kus minategelane käis välismaal end otsimas, kuid avastas seejärel, et kodu on kõige parem paik.

Samuti võib eelnevast olla mõjutatud abiturientide mõte, et kodus ollakse oodatud ja sinna on alati võimalik tagasi pöörduda, ka rahulolematuna. Seda on esitatud fakti või üldtuntud tõena. Ei ole vahet, kui palju kodust ära ollakse või ära käiakse, sest tagasi tulla on alati hea. Seda võib tõlgendada tingimusteta armastusena. Ootajad on inimesed ja lähedased, kes kodus ootavad, aga laiemas plaanis ka koduriik ja kaasmaalased.

See, kuidas kodu kirjeldatakse, annab meile aimu sellest, mida noored koduks peavad ja mida nad selle juures kõige rohkem väärtustavad. Kodukoht on eriti tähtis nende eksaminandide enesemääratluses, kelle jaoks see seostub ka juurte ja esivanematega. Laiemalt riigi ja ühtse kultuuriruumi tähenduses mõjutab kodu kõigi identiteeti, isegi kui me seda alati ei teadvusta.

3.1.2. Kodust lahkumise põhjused

Kuigi kodu on defineeritud mitmeti, siis kodust lahkumisest rääkides on eksaminandid põhiliselt pidanud silmas oma koduriigist lahkumist. Elukoha vahetamise põhjuseid on mitmeid, aga peamiseks on abiturientid pidanud inimeste soovi parandada oma majanduslikku olukorda.

Majanduslikud põhjused

Kõige enam põhjendatakse kodust lahkumist väikeste palkadega (7). Täpsemalt viidatakse, et rahapuudus on seotud elukvaliteedi või haridusega, mida inimesed tahavad endale lubada (8). Mõnel juhul on inimeste rahulolematust palgaga lähemalt selgitatud ja öeldud, et tehtud töö maht või kvaliteet ei ole töötaja arvates vastavuses palgaga (9). Eestist lahkumise põhjuseks on toodud võrdlus teiste riikidega, kus palgad on Eestiga võrreldes kõrgemad. Peamiselt on Eestit kõrvutatud Soomega, kus palgad on mitu korda suuremad (10). Lisaks ei ole abiturientide arvates Eestis palgad, pensionid ja maksud omavahel kooskõlas, nimelt maksukoormus on liiga suur, samas palgad ja pensionid liialt madalad (11).

- (7) Kindlasti üks kajastatavaid probleeme, miks noorukid Eestist lahkuvad on madal palk, millega on väga raske, võiks öelda, et peaaegu võimatu noorel inimesel ära elada. (7001)
- (8) Üks peamisi väljarände põhjuseid on teenida kõrgel palk parema elu või õppimisvõimaluste jaoks. Enamasti tahetakse endale lubada rohkem asju ja soovitakse elu nautida. Samuti kogutakse raha, et saaks õppida ülikoolis. (12031)
- (9) Üheks põhjuseks on kindlasti see, et inimesed ei ole rahul oma palganumbriga. Alati leidub inimesi, kes arvavad, et nad väärivad paremat palka tehtud töö eest, ning see võib täitsa nii olla, kuid kahjuks on Eestis suhteliselt kitsad võimalused paremale palgale ja seetõttu üsna palju inimesi läheb välismaale tööle. (11022)
- (10) Paljud eestlased ongi Soome tööle läinud. Enamasti lähevad mehed sinna ehitajaks. On juba vana uudis, et seal on palgad Eesti omadest mitu korda kõrgemad. (21126)
- (11) Nii nagu eestlased olid rahulolematud võõrvõimu all olles, on nad seda ka nüüd. Olgu selleks põhjuseks väikesed palgad, euro tulek, kõrged maksud või madal pension. (21042)

Kogemused/seiklusjanu/silmaring

Sageli on kodust lahkumine tingitud igavusest või tüdimusest, loodetakse leida midagi teistsugust, et muuta elu vaheldusrikkamaks, ja põgeneda argiritiinist (12). Abiturientide hinnangul ajendab inimesi kodust lahkuma veel näiteks soov ennast paremini tundma õppida, noored näevad kolimist kui vahendit iseseisvuse saavutamiseks (13).

- (12) Soovitakse elu muuta. Selleks vahetatakse keskkonda, kus elatakse. See on väga hea uuesti alustamise juures. (6045)
- (13) Põhiline põhjus, mis sunnib kodust lahkuma on teadmatus tuleviku ees. Peale keskkooli lõppu tekib enamikel noortel isu rännata, /---/ peab oma esimesed lennud siiski tegema ja miks mitte lennata kaugele sooja päikese alla, näiteks Austraaliasse teiste eneseavastajate sekka koos kogemusi, elutarkust ja iseennast paremini tundma õpima, mida siis õige elult edasi oodata. (20053)

Armastus

Koolilõpetajad leiavad, et armastuse tõttu on inimesed alati valmis elukohta vahetama. On kirjutatud inimestest, kes on juba mingil põhjusel välismaal end sisse seadnud ning seejärel seal armastuse leidnud. Kui enne oli suurem võimalus, et inimene pöördub koju tagasi, siis kaaslase leidmine vähendab selle tõenäosust, kui just ei plaanita koos kolida (14). Abiturientide hinnangul leidub inimesi, kes ei ole kodumaalt armastust leidnud või isegi ei taha seda ning on otsustanud kaaslase leida välismaalt (15). Mõnel juhul võib uue elukoha otsingul määravaks saada Eesti ühiskond, mitte partneri elukoht või päritolu. Ei ole kindel, mida kirjandi autor *soodsamate* ja *huvitavamate* kooselu võimaluste all mõtleb, kuid ilmselt ei tähenda *soodne* siin vähekulukat (16).

- (14) Paljud, kes on lahkunud, ei pruugigi enam kodumaale tagasi naaseda, sest nad on leidnud enda teise poole ning on loonud oma pere ja leidnud töökoha, mis on igati kasulikum kui Eestis miinimumpalga eest elada ja muretseda, kuidas rahaga toime tulla. (5021)
- (15) Ei olda rahul oma kodumaal elava vastassugupoolega ja arvatakse, et välismaalased on temperamentsed, huvitavamad ja paremad. Tean isiklikult päris mitut inimest, kes on välismaal endale armastava partneri leidnud, abiellunud ja pere loonud, ning mis muud ikka teha, kui kaaslane on teisest rahvusest, vaid tuleb otsustada, kus oma kodu rajada. (11022)
- (16) Sellise nähtuse puhul võib tingimuseks olla ka armastus, kellele või millele järgneda soovitakse. Mujal maailmas on võimalused kooseluks soodsamad ning huvitavamad, kui siin põhjamaal ja luuaksegi koos partneriga ühine tulevik siit kaugel. (23036)

Haridus, enesetäiendus

Eksamitöödes on kirjutatud välismaal õppimise võimalusest, mida paljud kasutavad. Põhjuseks on näiteks see, et kodumaal pakutavat haridust ei peeta piisavalt heaks, leitakse, et välismaal võib saada kvaliteetsema hariduse (17). Viidatud on ka sellele, et tihti pole välismaa koolide eelistamine üldse seotud Eesti riigi või siinsete õppimisvõimalustega, vaid soov mujal õppida tuleneb lihtsalt kauaaegsest unistusest mõnes konkreetses riigis elada või himust samal ajal teises kultuuriruumis elamist kogeda (18).

- (17) Lahkutakse, et minna välismaale omandama paremat haridust. Noored ei ole rahul riigi ülikoolidega ja tunnevad, et neil on võimalik välismaa ülikoolides omandada parem haridus. (12018)
- (18) Teiseks üsna populaarseks põhjuseks on välismaale õppima asumine. Arvan, et selle põhjuseks ei ole see, et noored inimesed arvavad, et kõrghariduse omandamine Eestis pole kuigi hea, vaid vastupidi, nad üldjuhul teavad väga heast kõrghariduse tasemest, kuid siiski puudub Eestis midagi, mis välismaal on, ja selleks on: maailmapildi avardamine ja kogemuste saamine. Seega

leian, et paljud noored lähevad välismaale õppima, et end proovile panna, oma kogemustepagasit suurendada, keelepraktikat saada ja elada teistsuguses ühiskonnas ja kultuuriruumis. (11022)

Mujal on parem

Kirjandites on üldsõnaliselt väljendatud mõtet, et inimesed lahkuvad kodust seetõttu, et siin jääb midagi puudu. Minnakse mujale õnne otsima, mis tähendab, et kodust seda leitud ei ole ja selle leidmist siit ei peeta ka tõenäoliseks. Viidatakse arvamusele, et mujal on elu parem või lihtsam kui kodus, mis aga ei tähenda, et abiturientid ise ilmtingimata sama arvaksid (19).

(19) Süvenenud on mõte, et mujal on parem, ning tekib tunne, et jäädakse millestki ilma. (18015)

Olude sunnil

Abituriendid on esitanud selliseid põhjendusi kodust lahkumiseks, mille võiks rühmitada inimesest endast olenematuteks põhjusteks. Kodu jäetakse maha, kui inimese elu on ohus, nt sõja tõttu. Samuti võib selleni viia valikuvabaduste, nt usuvabaduse piiramine (20). Inimesed võivad kodust lahkuda ka riigis kehtivate seaduste tõttu, mis ei ole vastavuses inimeste ootustega. Täpsemalt on näiteks toodud samasooliste abielud (21). See näide tuleneb arvatavasti Eesti ühiskonnas elava arutelu kaasa toonud kooseluseadusest ja selle ümber toimuvast. Teemat kajastati 2014. aastal meedias väga laialt.

(20) Inimene lahkub kodumaalt seoses piiratud võimaluste või sõjalise konflikti tõttu. Kui inimene tunneb mingil põhjusel, et ta ei saa elada enam täisväärtuslikku elu seoses sõjalise konflikti või usulistel põhjustel, lahkub inimene välismaale, et päästa oma elu. (12018)

(21) Kodust lahkumise võib põhjustada ka vastuolu riigi seadustega. Näiteks ei ole mitmed riigid heaks kiitnud omasooiharate abielu ning sellest lähtuvalt võib ette tulla, et kolitakse teise riiki, kus selline asi on legaalne. Rahulolematuse ja viha riigi seaduste vastu on seega suureks mõjutajaks. (6024)

Perekondlikud põhjused

Abiturientide hinnangul on suhted väga olulised ning perekonnasisesed vastuolud võivad viia inimese kodust lahkumiseni. On keskendunud ka noortele ning laste ja vanemate suhetele. Kui suhted on halvad, tahetakse kodust eemale pääseda või loodetakse, et distants parandab suhteid (22). Perekonnaga seotud kodust lahkumine võib olla ka vastupidise põhjendusega: inimesed on nõus kodukohta vahetama, kui see on mingil põhjusel vajalik selleks, et saaks oma lähedastega koos olla (23).

- (22) Pinged kodus vanemate või raske lapsepõlv võib olla ka see, mis sunnib noori lahkuma, et vältida konflikte. (12018)
- (23) Inimene on nõus loobuma oma harjumuspärasest elukeskkonnast, kui ta saab olla koos perekonna ja lähedastega. Elus on hetki, kus peab elukeskkonda muutma ja harjumuspärasest tegevustest loobuma. Seda kõike on lihtsam teha perekonnaga, kus üksteist toetatakse ja abistatakse. (12055)

Hobid

Kodust võivad inimest lahkuma kutsuda ka erinevad hobid või huvialad, millega Eestis ei tegelda või millega on mõnes teises riigis võimalik kaugemale jõuda (24). Veel ühe asjaoluna, mis viib inimesi koduriigist ära, on nimetatud vabatahtlikku tööd (25). Enamasti lähevad ka vabatahtlikud kindlaks perioodiks, kuid loomulikult võivad nemadki erinevatel põhjustel otsustada, et ei pöördu enam kodumaale tagasi.

- (24) Näiteks inimesed, kes tegelevad surfamisega või mägironimisega, nad ei saa harrastada oma hobi Eestis, kuna siin pole korralikke mägesi või suuri laineid mererannas. (11036)
- (25) On inimesi, keda valdab soov midagi muuta või kellegi elu parandada. Otsustatakse rakendada oma oskusi ja teadmisi abivajajate juures. Paljud abivajajad asuvad aga teisel mandril või riigis, mis sunnib vabatahtlikke kodust lahkuma. (12031)

Ühiskonna surve

Eksaminandid on kodust lahkumise ajendina nimetanud ka teistelt inimestelt kuulnud jutte ja soovitusi. Mõnel puhul on suurlinnadest, mille all võib mõista nii Eesti suuremaid linnu kui ka maailma suurlinnu, tekitatud kuvand kui võimalusterohketest ja põnevatest metropolidest (26). Kodust lahkumisel võib määravaks saada näiteks soov ülejäänud inimestega sarnaneda, kuna tänapäeval on välismaal elamise kogemus prestiižikas (27). Samuti on mõjutajatena nimetatud hoopiski vanema põlvkonna esindajaid, kes soovivad noortel kasutada võimalusi, mida neil endil omal ajal ei olnud (28).

- (26) Me tahame lahkuda kodust, et minna suurlinnadesse, sest nendest räägitakse palju põnevat ja kõik tundub palju parem. (21110)
- (27) Eakaaslaseid kuulates tekib vägisi tunne, et kui jääda Eestisse või, veelgi enam, sinnasamasse kodulinna, kus seni elatud, siis oled justkui teistest millegi poolest kehvem. (23037)
- (28) Ühest küljest soovivad elukogenud vanavanemad, kes ise Nõukogude okupatsiooni aegset lukustatust näinud, võtta avatud maailmast maksimumi, rännata ja näha maailma. (5041)

Inspiratsioonipuudus ja kuulsusjanu

Kunstivaldkonna inimesed vajavad millegi erilise loomiseks pidevalt uut inspiratsiooni, mille ammutamiseks tuleb väidetavalt maailmas ringi liikuda, kuna kodune ümbrus on

end ammendanud (29). Kirjutatud on muusikutest, kellele Eesti jääb liiga väikseks ja kes otsivad üleilmset kuulsust (30). Peale välismaale elama asumise on kirjutatud ka maalt linna kolimisest. Ei saa olla kindel, mida täpsemalt on mõeldud *oma eneseteostusega läbi löömise* all või mis valdkonnas kuulsaks saamisest räägitakse, kuid siinkohal ei pea tegu olema ilmtingimata kunstnike või loojatega (31). Iga eriala esindajad võivad edu puhul oma valdkonnas tunnustatud olla.

- (29) Artistid ja loojad võivad kodust lahkuda sel lihtsal põhjusel, et nad ei suuda selles keskkonnas ammendada piisavalt inspiratsiooni, mis aitaks neil luua innovaatilisi tõkke ja teoseid. (6024)
- (30) Paljud Eestis sündinud muusikutel ja muusikalistel kollektiividel on olnud eesmärk saada ülemaailmselt tuntuks ja „vallutada maailma“. (9059)
- (31) Maal on loomulikult väiksem võimalus saada kuulsaks või oma eneseteostusega läbi lüüa aga, kui palju on linnas neid, kes sama eesmärgi poole püüdlevad. Siin tuleb mängu konkurents ja selleks, et linnas läbi lüüa, peab inimesel olema originaalsust ja kannatust, sest kõik ei juhtu üleöö. Väiksemas elukeskkonnas on kergem olla teistest üle aga see tunnustus ei ole nii suur võrreldes sellega, mis on võimalik saavutada linnas. (21020)

Muud põhjused

Kodust lahkumise põhjuseks võib olla see, et oma kodu ei väärtustata. Vastutus pannakse ühiskonnale, reisimisvõimaluste rohkusele ning meediale (32). On väidetud, et paljude arvates on täiesti normaalne, et inimestel on elus mingi periood, mil nad reisivad (33). Kirjandites on välismaale minemise põhjusena mainitud näiteks Eesti kliimat, millele eelistatakse kohti, kus on soojem, paistab päike ja sajab vähem vihma (34).

- (32) Õnn ja hea olemine, mis on kodus olemas, seda ei hinnata. Süüdi tunduvad olevat aina soodsamad ja kasvavad reisimisvõimalused, meedia ja arenev ühiskond. (22005)
- (33) Väga paljud noored leiavad, et reisimine on üks oluline etapp elus, et mitte tammuda ühe koha peal, vaid elu tuleb kasutada maksimaalselt – seda on ainult üks. Välismaa pakub igas vanuses isikule suurepäraseid võimalusi õppimiseks, nautimiseks, töötamiseks ning mitte keegi ei saa väita, et ma tulevikus oma kodumaale ei naase. (24046)
- (34) Üks põhjustest, miks näiteks eestlased kodust lahkuvad ja välismaale lähevad on sinne elukvaliteet ja kliima. Meie suved ja talved on vesised ja porised. Põhimõtteliselt on kogu aeg sügis. Minu üks väga hea sõber läks Austraaliasse tööle ja kui ma temalt küsisin, et miks just Austraaliasse, siis ta vastas: „Parem on ju tööd teha päikese all, kus on kena ja soe ning saab kauni jume, kui teha tööd kohas, kus on külm ja vihmane nagu seda on Eestis pidevalt.“ (5042)

Kokkuvõte

Kõige enam mainivad kodust lahkumise ajendina abiturientid majanduslikke põhjuseid. Eestit võrreldakse teiste riikidega, aga ka maakohiti linnadega. Lahkutakse seetõttu, et

inimesed ei suuda kodus leida tööd, ilmneb ka võimalus, et mõnel juhul pole vabad töökohad töötaja jaoks sobivad. See võib tähendada, et töötaja ise on väga valiv või ei vasta tema kutseoskused tööandjate ootustele. Mainitud on võimalust, et ettevõtjad tahavad oma tegevust laiendada ja parim viis selleks on ise koos ettevõttega välismaale kolida. Väga palju kirjutatakse Eestist mujale, peamiselt Soome tööle minevatest inimestest. Mõned kolivad päriselt ära, mõned jagavad oma elu kahe riigi vahel. Soome tööle minejatena on enamasti kujutatud mehi, pereisasid. Siit kumab läbi arusaam, et naised on rohkem seotud kodu ja lastega ning meest nähakse endiselt sellena, kes peab perekonna majandusliku toimetuleku kindlustama. Samuti nähakse parema palga järele minejatena arste.

Osa eksaminande on keskendunud palga suuruse asemel inimeste rahulolematusele. See tähendab, et rahulolematust võib olla põhjendatud, kuid mitte alati. Põhiline on, et tegelikkus ei vasta inimeste ootustele. Rahulolematust on väga laiaulatuslik ning viidatud on probleemi tähtsusele just noorte hulgas. Majanduslike põhjenduste temaatika on jäänud ühekülgseks, kuna räägitud on vaid teiste riikide kõrgematest palkadest, kuid juttu pole sealsetest kuludest või muudest asjaoludest, näiteks perest eemal olek, teine keel. Käsitlemata on jäänud variant, et ka Eestis võiks olla võimalusi saada suuremat töötasu. Selline nägemus võib tuleneda eksaminandi isiklikust kogemusest, miinimumpalga teemat puudutavate arutelude rohkusest meedias ja ühiskonnas üldiselt või ka lihtsalt soovist rõhutada, et sinne madal elatustase ajendab inimesi kolima.

Uute kogemuste saajate, armastuseotsijate ning parema hariduse tahtjatena on peamiselt kujutatud noori. Paljud 2014. aasta eksaminandid on kirjutanud, et kodust ajendab inimesi lahkuma seiklusjanu: soovetakse avardada oma silmaringi ja saada uusi kogemusi. Üks põhjus on ka rutiin, mis käib paratamatult igapäevaeluga kaasas – inimesed tahavad leida vaheldust üksluisesse argipäeva. Eksaminandide hinnangul vahetatakse elukohta armastuse või selle puudumise tõttu. Armastus on inimkonna jaoks alati oluline, ning isegi kui eri kultuuridest või riikidest pärit paare ei ole väga palju, paistavad nad oma erilisusega silma ja seetõttu räägitakse neist rohkem.

Eksaminandide sõnul lähevad noored kas suurematesse linnadesse või välismaale õppima, peamiselt kõrgharidust omandama. Kirjandites on tähelepanu juhitud sellele, et kui väikelinnast pärit gümnaasiumilõpetaja soovib midagi edasi õppida, siis on ta sunnitud kolima, kuna haridusasutused on koondunud pigem suurematesse linnadesse. Lisaks soovitakse õppimine tihti ühitada teises kultuuriruumis elamise, uudsete kogemuste ja võõrkeele omandamisega. Mõeldakse ka tulevase töökooha peale ning kui eelistatakse töötada välismaal või rahvusvahelises ettevõttes, siis otsustatakse enamasti ka välismaiste mainekate ülikoolide kasuks. Osa lahkujaid arvab, et kodumaised koolid ei paku piisavalt kvaliteetset haridust või ei saa neis õppida mõnda konkreetset eriala. Ühiskonna surve on oletatavasti rohkem tajutav samuti noorte jaoks. Mõnel juhul nähakse kodust lahkumist moeasjana, võimalusena olla teiste moodi või mõjuda trendikalt. Abituriendid on viidanud, et koolides käiakse väga palju tutvustamas välismaal õppimise võimalusi, samas kui Eesti haridusvõimaluste kohta teada saamiseks peavad õpilased ise pisut rohkem vaeva nägema. See on märkimisväärne tähelepanek, sest kool on oluline noorte kujundaja ning ühekülge ülevaatega edasistest valikutest suunab ta õpilasi just välismaale õppima.

Kirjandites on väljendatud mõtet, et kodumaalt lahkumise põhjuseks on suuresti arvamus, et mujal on parem, loodetakse leida õnne. See idee jookseb teatud mõttes läbi ka kõigist teistest põhjendustest: mujal on rohkem tööd, kõrgemad palgad, parem haridus, suuremad valikud, huvitavam elu ja ihaldusväärsemad partnerikandidaadid. Sellist käsitust võib seostada üleüldise inimliku rahulolematusega ehk inimeste sooviga liikuda alati millegi parema suunas. Kirjutamisülesandes paluti õpilastel kirjutada inimeses peituvast rahulolematusest, mis lähebki eespool mainituga väga hästi kokku, kuid eneseteostuse osa on põhjendusest enamasti välja jäetud.

Abituriendid on väitnud, et vahel tuleb kodust lahkuda olude sunnil, sel juhul on põhjuseks näiteks looduskatastroofid, sõda, nälg, usulised vaated, tagakiusamine või lihtsalt rahulolematuse oma koduriigiga ning sealse poliitikaga. Tagakiusamist võib mõista nii laiaulatuslikumate repressioonidena kui ka kiusuna isikliku elu tasandil. Kõigi nende põhjuste puhul saab öelda, et teatud mõttes on inimesed sunnitud kodust

lahkuma. Üldiselt võiks selle alla liigitada ka majanduslikud põhjendused, kuid Eesti puhul ilmselt on majanduslikel kaalutlustel lahkumine siiski vabatahtlik ränne.

Elukoha vahetamiseni võib abiturientide hinnangul viia keeruline perekondlik olukord: halvad elamistingimused, liigne alkoholitarbimine, koduvägivald jne. Tahetakse ennast perekonnast distantseerida ja hoiduda lahkkelidest. Teisalt võib kodust lahkumiseni viia hoopiski soov olla perega koos – kui lahkub üks või osa perekonnaliikmetest, siis teised otsustavad nendega koos minna. Kui kodust lahkumise põhjuseks on perekonnaga seonduv, siis ei saa välistada, et räägitakse kodumaast, kuid võib arvata, et pigem on mõeldud kodu kitsamat tähendust. Eksaminandid on nimetanud veel hulgaliselt põhjendusi, miks kodust lahkutakse, nt ei meeldi Eesti kliima, sportlased lähevad otsima tugevamaid konkurente, minnakse tutvuma eksootilise loodusega, ei osata kodu väärtustada, rändamist peetakse juba teatud mõttes normiks jms.

Eelnevast saab teha järeldusi selle kohta, mida peavad eksaminandid elus põhiväärtusteks ning mida peetakse piisavaks põhjenduseks, et kodust lahkuda. Seda ei saa võtta üheselt ja väita kindlalt, et just kõik see on osa abiturientide identiteedist, kuna vahendatakse ka teiste arvamusi ning ühiskonnas kajastatavaid teemasid. Siiski tuleb välja, et suurema osa eksaminandide jaoks on tähtis majanduslik kindlustatus, kuna sellest kirjutatakse väga palju ja sellega seotud rännet ei käsitata enamasti negatiivselt. Samuti selgub, et tänapäeva noore inimese jaoks on reisimine ning ajutiselt või ka pikemat aega välismaal elamine normaalne. End tajutakse maailmakodanikuna. Võib väita, et haridust nähakse elu lahutamatu osana ning kõrghariduse olemasolu ja kvaliteeti peetakse enesemääratlemisel oluliseks.

3.1.3. Kodust lahkujad ja sihtkohad

Järgnevalt antakse ülevaade analüüsitud 50 kirjandi autorite arvamusest selle kohta, kes kodust ära lähevad ja kuhu minnakse. Põhiliselt on juttu eestimaalastest ja Eestist lahkumisest, mujalt maailmast on näiteid toodud väga vähe.

Lahkujad

Üldiselt on kirjandites suurema sissetuleku otsimise ning sel põhjusel just Soomes töötamisega seostatud pigem mehi. Sarnaselt on kirjutatud predest, kus üks vanem käib

välismaal tööl, ka sellisel juhul on enamasti lahkujaks isa (35). Eestist lahkujate nimekirjas on veel sportlased, kes otsivad paremaid treenimisvõimalusi (36), ja arstid, kes tahavad rohkem teenida (37).

- (35) Palju on ka selliseid peresi, kellel üks pereliige, tavaliselt isa, käib välismaal suurt raha teenimas. (5024)
- (36) Näiteks Kaido Höövelson ehk Baruto, kes läks Jaapanisse sumoga tegelema, sest Eestis oli ta juba kõige parem. (11036)
- (37) Eesti arstid kolivad Soome, mida meil palju idealiseeritakse. (21053)

Sihtkohad

Soomet on eksaminandid seostanud vaid töötamisega (38), Inglismaale ja Taani minnakse enamasti sooviga seal kõrgharidus omandada (39) ning Austraaliasse minnakse tegema lihttöid eesmärgiga avastada maailma, avardada silmaringi ja saada uusi kogemusi (38).

- (38) Ei loe, kas minnakse Soome tööle, Inglismaale ülikooli või Austraaliasse ingvereid korjama, sest igal juhul tuleb uus keskkond inimesele kasuks. (7029)
- (39) Väga paljud lähevad edasi õppima mõnda välismaa kõrgkooli, nagu näiteks inglismaale või Taani. (21126)

Kokkuvõte

Eestist lahkujatena on nimetatud üldiselt noori, mehi, perekondasid või mõningaid pereliikmeid, arste, sportlaseid ja loomeinimesi. Lahkujate rühmad on selgelt seotud lahkumise põhjustega. Seiklejatena nähakse noori ja tudengeid. Kuna kehva majanduslikku olukorda on peetud olulisimaks kolimise põhjuseks, siis on suur osa äraminejatest mehed, kes otsivad peamiselt ehitusvaldkonnas kõrgemat palka, ning arstid, kes saavad Põhjamaades teenida mitu korda rohkem kui Eestis. Majanduslikku kindlustatust otsivad ka perekonnad.

Peamiselt on kirjutatud suuremasse linna või välismaale kolimisest. Konkreetselt väljarände sihtriikidena on mainitud Soomet, Rootsit, Norrat, Taanit, Inglismaad, Iirimaa, Austraalia ja Ameerika Ühendriike. Statistikaameti aruande kohaselt jäi nt 2016. aastal 94% Eestist väljarännanutest Euroopasse, peamiselt mindi Soome ja Suurbritanniasse. Euroopast väljapoole jäävatest sihtkohtadest olid populaarseimad Austraalia ja USA. (Statistikaamet 2017) See tähendab, et abiturientide mõtted on üsna hästi kooskõlas tegelikkusega.

Mehed on peamiselt need, kes lähevad Soome ehitajatena tööle. Eestis nähakse seda probleemina, mis on kestnud pikka aega ning mille tulemusena lähevad tööjõulised mehed Eestist ära. Seetõttu jääb Eesti riigil saamata ka osa maksutulust. Paaril korral mainiti ka naisi, kes töötavad Soomes nt koristajatena, kuid põhirõhk on siiski meestel. Eesti ja Soome arstide palgavõrdluski on tuntud teema, kuna paljud arstid lähevad päriselt Soome tööle või käivad oma töö kõrvalt Soomes vahetusi tegemas, millega teenivad vähemalt teise kuupalga juurde. Samas paistab siingi välja ühekülgne lähenemine, kuna kindlasti saab osa arstide Eestist lahkumist põhjendada professionaalse eneseteostusega, sest ilmselt on mujal maailmas võimalusi, mida Eestis pole. Järjest enam räägitakse sellest, kuidas eestlased kolivad terve perega Soome, samas teistesse riikidesse kolimise kohta näiteid pole. See on nähtavasti seotud sarnase keele- ja kultuuriruumi ning ka kodumaa füüsilise lähedusega, mis hõlbustab kõigi pereliikmete kohanemist uue elukohaga. Samuti on toodud näiteid peredest, kus välismaal töötab üks vanematest või ka mõlemad vanemad. Viimasel juhul on lapsed endiselt Eestis, kas siis vanavanemate hoole all või omapäi.

Sportlaseid on mainitud arvatavasti mõne lemmiksportlase tõttu, kuna sportlaste lahkumine Eestist ei ole massiline trend. Eraldi grupina ei ole vaadeldud vanemaid inimesi või pensionäre, kuna neid kujutatakse nt meedias pigem vaestena. Erinevalt mitmest teisest Euroopa riigist ei ole Eestis pensionäride reisimine või mõneks ajaks välismaale kolimine levinud tava. Peamiseks põhjenduseks võib pidada nende majanduslikku olukorda, aga ka Eestis levinud arusaama pensionipõlvest. Peaaegu puudutamata on jäänud ettevõtjad, kes rajavad oma firmad mõnes teises riigis, kus on selle ettevõtte jaoks soodsam maksusüsteem, kvalifitseeritumad töötajad, laiem sihtturg vms.

Kirjandeid analüüsid on kujunenud selged kategooriad inimestest, kes kodust lahkuvad, ja kohtadest, kuhu nad lähevad. Enamasti on näha konkreetsed seosed eri inimrühmade ja nende sihtkohtade vahel. See loob kuvandi Eesti inimestest ja kaudselt ka nende mõttemaailmast. Lahkujate ja sihtkohtadega on omakorda seotud lahkumise põhjused. Nimetatust saab teha järeltõlge eri elustiile, vanuserühmi vms esindatavate

inimeste prioriteetide ja mõttemaailma kohta: noored otsivad rohkem seiklusi ja haridust, pereinimesed turvatunnet jne.

3.1.4. Inimene, eestlane ja Eesti

Lühikirjandites on kirjeldatud inimest ja inimloomust, eestlaseid ja Eestit. Õpilased on väljendanud enda arvamust inimese sügavama olemuse kohta ning avaldanud mõtteid eestlastest või Eesti rahvast.

Inimene

Eksaminandid on kirjutanud, et inimesed kurdavad palju ega oska hinnata olemasolevat. Rahulolematuse taga võib olla näiteks uhkus ja enesekuvand, tahetakse millegi poolest olla teistest parem (40). Inimese sünnipärase osana on nimetatud ka esmapilgul vastupidiseid omadusi: seiklusjanu (41) ja püüdu stabiilsuse poole (42). Samas võib stabiilsust mõista mitmeti, kui seda näha kui turvatunnet, siis kaob ka vastuolu. Mitmest kirjandist on välja tulnud, et kodu on koht, kuhu saab alati tagasi pöörduda. Nähtavasti see ongi turvatunne, mida inimesed vajavad, ja tänu selle olemasolule on rändamine meeldivam.

- (40) Elu on üks suur otsimine – õnne, armastuse, kodu, töö, rahulolu otsimine. Need kõik enamasti leitakse, kuid õigel hetkel ei hinnata neid õige väärtusega ja lastakse minna, sest oodatakse midagi paremat. Ehk on see kadetus ja ihnus, mis sunnib otsima paremaid asju ja olema kaaskodanikest üle. Võibolla on uhkus liiga tugev, et ei luba olla rahul vähesega. (22005)
- (41) Valdav osa rahvast tahab elada stabiilsuses teades, mis teda tulevikus ootab. Inimesele ei meeldi võõras võim või tulevane sõda. (15012)
- (42) Üheks paljudel inimestel ühiseks iseloomujooneks, mis tekib juba imikueas, on seiklushimu ja soov avastada tundmatut. (23031)

Eestlane

Eestlaseid on kujutatud tasakaalukatena, kuid abiturientide hinnangul on ka teistsuguseid, ettevõtlikumaid inimesi ja just nemad lahkuvad kodumaalt (43). Mainitud on eestlaste edasipüüdlikkust ja lapsevanemate soovi õpetada oma lastele eestlaslikku töökultuuri. Lastele tahetakse näidata, milles seisneb töötegemine ja kust raha tuleb (44). Viidatud on eestlaste stereotüüpidele, mille kohaselt me oleme vaiksed, leplikud ja töökad, kuid eksaminand on väitnud, et vähemalt noorema põlvkonna puhul ei vasta need enam tõele, kuna noortel on kõrgemad sihid ja rohkem julgust olulistel teemadel kaasa rääkida (45).

- (43) Eesti on väike riik ja eestlane on väga rahulik inimene. See ei ole riik, kus toimuks pidevalt mingi tegevus, eestlane pole juba oma loomult selline, et koguaeg peab midagi toimuma, siis ollakse rahul. Kuigi ka siin on teistsuguseid inimesi, kellel soov pidevalt midagi teha. Sellised inimesed otsustavadki minna välismaale, kus on palju suuremad võimalused. (11036)
- (44) Lapsevanemad suunavad oma võsukesed suvisele tööle mitte selleks, et perele lisaraha teenida, õigupoolest mis suurt palka see noor teenibki, vaid vajadusest nad pilvedelt taas alla tuua. (5041)
- (45) Eestlased on tuntud kui vaikne, väga leplik ja töökas rahvas, kuid ajad on muutunud. Noored oskavad soovida enamat ja avaldada oma arvamust. (7001)

Eesti

Mõnel juhul on Eestist kirjutades keskendutud sellele, mida kirjandi autor ise peab Eesti puhul oluliseks: rahvussümbolitele ja puhtale loodusele, kuid samas mainib eksaminand ka oma rahulolematuid kaasmaalasi (46). Eestit on kõrvutatud teiste riikidega ja öeldud, et Põhjamaadele jääme suuresti alla, kuid võrreldes teiste endiste NSVL-i liiduvabariikidega oleme palju arenenud (47).

- (46) Kõigepealt meenuvad mulle muidugi meie kenad rahvussümbolid: suitsupääsuke, rukkileib, paekivi, praetud räim ja rukkilill. Veel tuleb silme ette Eestimaa puhas ja kvaliteetne loodus. Me saame läbi puhta looduse liikuda ühest Eesti otsast teise ja seda jalgsi. Kuid kahjuks tuleb mulle meelde ka see kurb tõsiasi, kuidas enamus kaasmaalasi kirjuvad siinset valitsust ning seda kuidas nad tahavad minna välismaale elama. (5042)
- (47) Võrreldes Põhjamaadega on Eesti veel väga algeline riik. /---/ Eesti riik on väga tubli olnud võrreldes teiste NSVL-i võimu alt välja saanud riikidega. Meie riik on oma majandustegevusega ees Lätist, Leedust ja paljudest teistest 1991. aastal vabanenud riikidest. (5042)

Kokkuvõte

Inimeste ühe põhilise ühisjoonena on eksaminandid esitanud alalise rahulolematuse ja püüdluse sellest pääseda. Viimane aga ei ole eksaminandide hinnangul eriti võimalik, kuna rahulolematuse on inimloomuse lahutamatu osa. Nurisemiseks ei ole vaja konkreetset põhjust, olemasolevat ei väärtustata, sest see on tulnud lihtsalt ja alati leidub midagi veel paremat, mille poole püüelda. Samas nähakse rahulolematust asjaoluna, mille tõttu inimesed üldse pingutavad. Kirjutatud on tunnustuse otsimisest, soovist kuhugi kuuluda, leida enda *paradiis* või tõeline armastus ning inimese loomupärasest uudishimust ja sellest tulenevast seiklushimust.

Sama teemat on kitsendatud eestlastele ja rahulolematust kujutatud meie rahvusliku omadusena. Eestlastele on viidatud kui rahulikule, töökale ja kinnisele rahvale, kes kodust ära ei kipu, kuid märgitakse põlvkondadevahelisi erinevusi. Ilmselt võib seda põhjendada noorte suurema liikuvuse ja rändega. Tähelepanuta on jäetud asjaolu, et

näiteks nõukogude ajal ei olnud inimestel võimalik reisida, isegi kui nad oleksid seda tahtnud. 1990ndatel ei saanud paljud kindlasti endale reisimist lubada ka majanduslikel põhjustel.

Eestit on võrreldud teiste riikidega, mistõttu on nimetatud meie riiki väikseks, tubliks, aga ka algeliseks. Väljendatakse muret selle üle, et eestlased lähevad siit ära. Palju negatiivset on Eesti kohta kirjutatud juba nende põhjendustena, miks inimesed Eestist lahkuvad, nt madalad palgad, halb kliima, sallimatu ühiskond. Eestiga seonduvate positiivsete asjaoludena meenuvad eksaminandidele kodu, meie rahvussümbolid, laulupidu, puhas loodus ja Lätist parem majandustase.

Sellest, kuidas eksaminandid kirjandites inimesi, täpsemalt eestlasi ja ka Eestit kirjeldanud on, saab teha konkreetseid järeldusi kirjutajate endi identiteedi kohta. Kui inimesi on kujutatud loomupäraselt rahulolematutena ja enda kohta vastupidist väidetud ei ole, siis võib arvata, et abituriendid samastavad end keskmise inimesega. Seega on ka nende jaoks tavapärane, et rahulolematuse muudab neid edasipüüdlikemaks. Kuigi eestlasi on kirjeldatud pigem rahulikena ja mitte eriti ettevõtlikena, on väljendatud arvamust, et selles osas erinevad noored inimesed vanematest. Teisisõnu ennast peetakse innukamateks tegutsejateks kui eakamaid. Selgelt väärtustatakse seost kodumaa ja inimese vahel, seega Eestit nähakse osana endast, eesti kultuuri, ajalugu või laiemalt eestlaseks olemist ei saa inimesest lahutada. Rahvuslikku identiteeti tajutakse tugevana, olenemata sellest, kas sellega seotud jooni peetakse positiivseteks või negatiivseteks.

3.1.5. Eksaminandide suhtumine kodust lahkumisse

Suhtumine kodust lahkumisse varieerub: on selle pooldajaid ja vastaseid. Eksaminandid on toonud välja oma arvamuse ja seda erinevate argumentidega põhjendanud.

Arusaajad

Rõhutatakse, et kodumaalt lahkujaid tuleks mõista, kuna enamasti on inimestel lahkumiseks mõjuvad põhjused. Välismaale kolijatest saadakse aru eriti neil puhkudel, kui kodust minnakse ära majanduslikel põhjustel (48).

- (48) Inimesed on väsinud üritamast Eestis midagi ära teha ning lähevad kergema vastupanu teed. Nad leiavad, et siinsed palgad on ebainimlikult madalad ja pühivad kodumaa tolmu jalgelt. Neist tuleb aru saada. (23037)

Kodumaalt lahkumise vastased

Probleemide eest põgenemist ei peeta mõistikuks, kuna see ei too püsivaid lahendusi. Välismaale elama asumise vastu on esitatud argument: igal pool – nii kodumaal kui ka teistes riikides – on omad mured ja probleemid, millega tuleb arvestada, ning võõrsil ei pruugita leida kodutunnet (49).

- (49) Ideaalset paika maailmas ei ole. Inglismaal on näiteks immigrantide ja usuline probleem. Immigrantid Aafrikast ja Araabia riikidest toovad kaasa oma kultuuri ning usu, mida propagandeerivad või suruvad peale. Kodu ümbruses võivad olla halvemad eneseteostusvõimalused, kuid välismaal on raske leida endale uut kodu. (15012)

Kodumaalt lahkumise pooldajad

Kirjandites on esitatud rändamise positiivseid külgi, kõigis on olulisel kohal inimese sisemine kasvamine. Võõrsil elades arenevad peamiselt julgus ja iseseisvus, mis on elus hakkamasaamiseks vajalikud omadused. Välismaal avardub silmaring ja tavapärasest erineva elukeskkonna tõttu õpitakse iseennast paremini tundma, mis on selle aluseks, et inimene võiks teistest paremini aru saada ja oskaks enda maailmavaadet põhjendada (50).

- (50) Minu arvates on vaja maailma näha ja võõraid kultuure tundma õppida, sest seeläbi saadakse eneseteadlikumaks. Mida laiem silmaringiga ja kogenum inimene on, seda küpsemalt langetab ta otsuseid ja teeb valikuid. Suudetakse tunduvalt hõlpsamalt erinevate väärtustega kaasmaalasi mõista ja enda seisukohti tõsiselt võetavamalt esindada. (24057)

Eestile kasuliku rändamise pooldajad

Osa eksaminande peab kodumaalt lahkumist positiivseks, kui seda teha õigetel eesmärkidel. Peamiseks peetakse saadud elukogemuse ja teadmiste jagamist kodumaal, kuna see mitmekesistab ühiskonda (51).

- (51) Kodumaa võtab oma „lapsed“ alati avasüli vastu ja seepärast pole vahet, kas võõrsilt tullakse tagasi ühe, kümne või kolmekümne aasta pärast. Saabutakse võitajatena. Võib-olla on kaotatud mõned sõbrad või tuttavad minevikust, kuid uued ja värsked ideed ning arusaamad rikastavad inimest ennast ja ka ühiskonda, kus ta viibib. (24057)

Kodumaalt lahkumise peatajad

Välja on pakutud meetodeid, mis võiksid mõjutada noori inimesi pigem Eestisse jääma. Oma panuse peaksid andma riik, koolid ja lapsevanemad (52). Rõhutatud on riigi kohustust tagada oma kodanikele julgeolek ja turvatunne, mille puudumisel on kodumaalt lahkumine inimeste jaoks vältimatu (53).

- (52) Arvan, et juba põhikoolis tuleks rääkida õppimisvõimalustest Eestis. /---/ Kui riik toetaks rohkem noori ja annaks neile motivatsiooni Eestisse jääda, ei lahkuks nii palju inimesi välismaale. /---/ Vanemad peaksid rohkem selgitama oma lastele kodumaa tähtsust ja sellest, et Eesti vajab noori, kes muudaks ühiskonda selles suunas, et kõigil oleks hea siin elada. (7001)
- (53) Nii armee kui ka erinevad organisatsioonid peaksid tagama julgeoleku ja stabiilsust selleks, et põgenikud ei tekkiks. Riikidel oleks vaja kontrollida oma julgeolekut, et inimesed ei lahkuks oma kodust vastu tahet. (15012)

Kokkuvõte

Abiturientide hinnangul tuleb kodumaalt lahkujatesse suhtuda mõistvalt, kui neil on lahkumiseks kaalukad põhjused. Piisava põhjusena nähakse parema elujärje otsimist, kuna leitakse, et kui inimesel on mujal võimalus paremini elada, siis on loomulik seda kasutada.

Kodust lahkumise vastased põhjendavad oma arvamust mitmeti. Väidetakse, et kuna meie esivanemad on iseseisva riigi ja eestluse eest palju võidelnud, on noorte kohustus Eestit hoida ja siinset elu edendada. Keskendutakse Eesti headele külgedele: rõhutatakse, et tuleks väärtustada kodumaal pakutavat maailmatasemel kõrgharidust ning hinnata kodutunnet, mis koosneb harjumuspärasest ümbrusest, tavadest ja inimestest.

Kodumaalt lahkumise kasuks räägivad eksaminandide arvates erinevad kogemused, mida toob endaga kaasa välismaal elamine. Inimene õpib ennast paremini tundma, avardub maailmapilt ning suurenevad iseseisvus, söakus ja tolerantsus. Väga sagedaseks argumendiks Eestist ära kolimise toetamisel on see, et just eemal olles õpitakse kodumaad hindama ning see motiveerib inimesi koju tagasi pöörduma ja siinset elu paremas valguses nägema.

Üldiselt nähakse välismaale suundumist positiivsena sel juhul, kui inimesel on plaan kogenumalt koju tagasi pöörduda ja omandatud teadmisi siinse elu edendamiseks

kasutada. Eksaminandid on avaldanud arvamust, et peasi on oma kodu meeles pidada, side kodumaaga ja positiivne suhtumine sellesse. Näiteks on toodud Eestist 20. sajandil lahkunud väliseestlaste ja nende perekondade moodustatud kogukonnad, kes kunagist kodumaad ja kultuuri siiani au sees hoiavad. Leitakse, et lõplik eesmärk peaks alati olema kodumaale naasmine.

Mõnel juhul on eksaminandid pakkunud lahendusi väljarände peatamiseks. Nende abiturientide hinnangul on see probleem, mis vajab lahendamist. Riigil tuleks leida vahendeid, mille abil motiveerida noori siia jääma; riik ja koolid peaksid tegema koostööd ning juba põhikoolis suurendama teadlikkust erinevatest õppeasutustest, õppimisvõimalustest ja erialavalikutest Eestis; lapsevanemad peaksid püüdlema selle poole, et nende lastest kasvaks patriootlikud ja ühiskonnaelus aktiivselt osalevad kodanikud. Mainitud on ka rahva julgeoleku ja turvatunde suurendamist kui abivahendit, mis vähendaks väljarännet. Viimase puhul on võimalik, et kirjutatud on üldistatult ja peamiselt on silmas peetud teisi riike, mitte Eestit, kuna praegu ei ole meil julgeolekuküsimus kindlasti arvestatav põhjus siit lahkumiseks. Samas kaitseväge tähtsus võib sobida ka Eesti konteksti, kuna meil kehtib meeskodanikele kaitseväeteenistuse kohustus ja tõenäoliselt aitab see suurendada kodanike turvatunnet.

Võiks öelda, et eriti tugevalt tajuvad seost Eestiga need eksaminandid, kes on Eestist lahkumise vastu või pooldavad rändamist, mis pikemas plaanis kodumaale kasulik on. See tähendab, et tuntakse vastutust Eesti riigi ja selle käekäigu ees. On huvitav, et uuritud 50 kirjandi hulgas ei leidunud ühtegi sellist, mille autor oleks väljendanud arvamust, et Eestist lahkumine ja mitte kunagi tagasi tulemine oleks ainuõige tegu. See tähendab, et kõigi nende lühikirjandite autorite jaoks on Eesti ja eestlaseks olemine oluline. Nad tunnetavad ja väärtustavad oma seost koduga, see on osa nende identiteedist. Esmatähtsaks peetakse erilist ja purunematut sidet kodumaaga.

3.2. *Mina- ja meie-deiksis*

Selles alapeatükis vaadeldakse lähemalt *mina-* ja *meie-deiksis* kasutust 2014. aasta eesti keele riigieksami esimesel teemal kirjutatud 50 lühikirjandis. Abiturientide enesetunnetuse aspektile keskendudes on analüüsitud, missugusena ja millises rollis

olevana tajuvad eksaminandid iseennast. Viiekümnest kirjandist kolmeteistkümnes *mina* ega *meie* tekstiosalistena ei esine, mis tähendab, et kirjandi autor on soovinud end kirjandist distantseerida ja kirjutanud üldistades teistest inimestest, soovimata enda arvamust kuidagi eriliselt esile tõsta.

3.2.1. *Mina*-viiteala

Tööülesanne ise oma sõnastusega ei suuna eksaminandi kuidagi eriliselt *mina*-deiksist kasutama, kuna ei ole otseselt palutud kirjutada isiklikust kogemusest või rõhutatud kirjutaja isikliku seisukoha väljendamist. Samas on arutleva kirjandi puhul ainsuse esimese isiku kasutamine igati loomulik ja loogiline, kuna kui eksaminand ei ole öelnud teisiti, siis esitab ta kirjandis peamiselt enda mõtteid ja arvamusi.

Oma arvamus

Kõige enam on abiturientid riigieksamikirjandites viidanud iseendale seoses oma arvamuse avaldamisega, milleks on peamiselt kasutatud verbe *arvama*, *leidma*, *teadma*, *uskuma*. Oma arvamuse väljendamisel on eksaminandid kasutanud kas pronoomeni pikka vormi *mina* (54, 55) või ainult öeldisverbi ilma personaalpronoomenita (56). Kirjutaja on kasutanud personaalpronoomeni pikka kuju selleks, et enda isiklikku arvamust vastandada paljudes riikides kehtivatele seadustele ja ühiskonna suhtumisele, mille kohaselt samasooliste abielud on keelatud (54). Personaalpronoomeni rõhulise variandi kasutamisega saab vastandumise asemel väljendada ka hoopis kellegi teise arvamusega nõustumist (55). Konditsionaali kasutamine võib viidata autori soovile oma väidet pehmendada ning jätta sellega lugejale võimaluse arvata teisiti. Kui kellelegi ei vastanduta ja väljendatakse üsna laialt levinud arvamust, on tavaliselt kasutatud öeldisverbi pöördelist vormi ilma personaalpronoomenita (56). Pronoomeni lühikest vormi *ma* on kasutatud vaid eitavas lauses, ilma pronoomenita eitust väljendada ei saa. Kui enda isiku rõhutamise ei ole oluline, siis ei ole põhjust kasutada personaalpronoomeni pikka vormi (57). Sarnaselt on kasutatud nt variante *minu arvates*, *minu meelest*, *minu arvamus on*, *julgen arvata* ja *olen arvamusel*.

(54) Mina arvan, et omasooliste abielu ei tohiks olla keelatud, kuna see ei kahjusta ega õõnesta riiki ega ka kedagi või midagi teist. (6024)

- (55) Nagu on Chalice eestlastele kuulsaks laulnud lause: „Seikle, kuid ära jää võõraks,“ arvan ka mina, et inimesed ei tohiks unustada oma päritolu ning olenemata rännakutele teiselpool riigipiire, peaksime me kõik siiski naasma oma kodumaale. (7064)
- (56) Arvan, et selle põhjuseks ei ole see, et noored inimesed arvavad, et kõrghariduse omandamine Eestis pole kuigi hea, vaid vastupidi, nad üldjuhul teavad väga heast kõrghariduse tasemest, kuid siiski puudub Eestis midagi, mis välismaal on, ja selleks on: maailmapildi avardamine ja kogemuste saamine. (11022)
- (57) Siiski ei arva ma, et laia maailma avastamine on kohustuslik või tõstab rännumehe teistest kõrgemasse seisusesse. (23037)

Verbe *uskuma*, *leidma* ja *teadma* on kirjandites *mina*-isikuga kasutatud ainult öeldisverbi ainsuse 1. pöördes, personaalpronoomeni lühikest ega pikka vormi pole kordagi kasutatud. Autorid on väljendanud oma arvamust, veendumust või teadmist, mille puhul väite sisu on olulisem väitja isiku rõhutamisest, samuti ei ole enamasti peetud tarvilikuks põhjendada oma arvamust (58–60).

- (58) Usun, et seetõttu tuleks kõigepealt saavutada rahu iseendaga ning alles seejärel mõelda, kas oleks mõistlik eemale kolida. (7064)
- (59) Leian, et uudishimu on edasiviivaks jõuks, mistõttu mõeldaksegi kodust kaugemale. (9016)
- (60) Ajaloost tean, et küüditamise ajal olid paljud inimesed, sh ka naised ja lapsed, sunnitud hülgama oma kodud ja kolima Siberisse. (24046)

Sooviavaldused

Tavaliselt on soovide ja lootustega seotud laused suunatud tulevikku (61, 63). Enamasti on sel juhul soovi sisu tahtja isikust tähtsam ning viimast ei rõhutata. Üks eksaminand on jutustanud loo enda minevikust ning kirjeldanud noorema enda soove (62). Näites 63 on autor enda isikut rõhutanud, kuna samastab enda lootusi kellegi teise omadega, kuid tekstist ei tule välja, kelle omadega.

- (61) Eesti on minu jaoks kodumaa ning tahan jääda ustavaks talle ka edaspidi. (6073)
- (62) Ma soovisin tunda end vabana, ihkasin seiklusi ja vabameelsust. (20115)
- (63) Säärasel põhjusel loodan ka mina isiklikult, et kogu meie maa ühiskondlik ja majanduslik areng suundub arenguliselt tagasi looduse poole, sest muidu tulevikus ei ole meil Maa peal enam midagi omapärast avastada. (20161)

Tunnete väljendamine

Iseendast lähtuvalt on väljendatud tundeid või hinnanguid millegi suhtes. Peamine on emotsiooni väljendamine, isiku rõhutamine on teisejärguline (64). Mõnel juhul tuleb isik siiski eraldi välja tuua, kuna vastasel korral võib jääda segaseks, kas nõrdimust

tunnevad inimesed üldiselt, autori sõber või autor ise (65). Tunnete ja mõtete edasiandmine on tähtsam kui enda isiku esiletõstmine.

- (64) Kindlasti tunnen häbi „välja elamiste“ üle, kus olen käitumisega sügavalt haavanud lähedasi, keda nüüd hindan ja armastan veel rohkem kui kunagi varem. (20115)
- (65) Kallis sõber ütles mulle kord, et kui millegagi rahul ei olda, tuleb teha kõik endast olenev, et olukorda parandada. Mulle valmistab meelehäarmi, et Eestist ja siinsetest tillukestest paikadest põgenetakse kui uppuvalt laevalt. (23037)

Kokkuvõte

Arutleva kirjandi puhul on eelduseks, et kui ei ole selgelt viidatud kellelegi teisele, siis esindab kirjutaja iseenda arvamust. Sellest lähtudes ei ole iseendale osutamine alati vajalik. Eksaminandid on seda teinud pigem siis, kui nad väidavad midagi enda jaoks väga olulist või tahavad tähelepanu juhtida asjaolule, et nende arvamus erineb teiste omast.

Kõige enam väljendavad abiturientid *mina*-deiksisega oma arvamusi, mõtteid, soove ning tundeid. Sarnasele järeltulele on varem jõudnud ka Kersti Lepajõe (2011: 111). Enda isiku rõhutamine ei ole enamasti vajalik, peamiselt tuleb seda ette siis, kui end kellelegi vastandatakse. Seetõttu on väga levinud öeldisverbi kasutamine ainsuse esimeses pöördes ilma personaalpronoomenita. Sel moel pannakse enam rõhku lausete sisule.

Arvamusavaldused on parim viis enda maailmavaadet või mõtteid jagada, see on otsene identiteedi väljendus. Eksaminandid on väljendanud tahtmisi, soove või lootusi tuleviku osas – see kõik annab aimu nende jaoks olulistest väärtustest. Inimese minapildiga on lahutamatu seotud tema emotsioonid ning väärtushinnangud, mis moodustavad kaaluka osa identiteedist.

3.2.2. Meie-viiteala

Meie-deiksisega on kirjandites peamiselt tähistatud inimesi üldiselt, eestimaalasi või eestlasi, Eesti riiki. Kitsamalt on mitmuse esimese isikuga viidatud tänapäeva inimestele või eestlastele, Eesti ühiskonnale, Eestimaale, gümnaasiumilõpetajatele, noortele ning kirjutajale ja lugejale. Analüüsitud kirjandite hulgas on 20 kirjandit, kus *meie* tekstiosalisena puudub, ja 11 kirjandit, milles *meie*-deiksist on kasutatud vaid ühe korra.

Inimesed üldiselt

Kõige enam hõlmab analüüsitud kirjandite *meie* inimesi üldiselt, sellele on viidatud substantiiviga *inimesed* (66, 67). Näites 67 võiks neljanda ja viienda lause *meie* tähistada ka eestlasi, kuna teises ja kolmandas lauses räägitakse eestlastest, kuid neljanda lause algus *Maailm on pidevas muutumises* laseb oletada, et viidatakse taas üldistavalt kõigile inimestele. Kui juttu üldinimlikest omadustest ja sellest, et osa inimesi on loomupäraselt raskemeelsemad kui teised, siis tähistab *meie* laiemalt inimkonda (68).

- (66) Iga inimene peab leidma oma seest tähenduse sõnale kodu ning õppima seda hindama. See on üks osa meist. (7002)
- (67) Inimestel on raske saavutada rahulolu ükskõik millises riigis, sest nii kui saavutame endale seatud sihi, leiame uue. Nii nagu eestlased olid rahulolematud võõrvõimu all olles, on nad seda ka nüüd. Olgu selleks põhjuseks väikesed palgad, euro tulek, kõrged maksud või madal pension. Maailm on pidevas muutumises ning saavutades ühe eesmärgi võtame sihile juba uue. Rahulolu suudame saavutada kui õpime armastama meid ümbritsevat nii nagu see on ja üritades seda aegajalt täiustada. (21042)
- (68) Mõned meist on õnnelikud – see on loomumane, seda ei paranda ei keskkonnavahetuse ega ühegi materiaalse väärtusega. (23037)

Eestimaalased või eestlased

Keeruline on eristada, kas eksaminandid on kirjutades silmas pidanud eestlasi või eestimaalasi. Enamasti ei ole kirjandites konkreetseid viiteid rahvusele, seega võiks järeldada, et mõeldud on Eestis elavaid inimesi. Kui on juttu soovist minna Soome tööle, siis see juba iseenesest viitab eestimaalastele (69). Terves selles kirjandis, kust on pärit näide 69, on mitmuse esimest isikut korduvalt kasutatud ning see tähistab kas eestimaalasi või Eesti riiki. Järgmise näite (70) esimese lause puhul võiks arvata, et *meie*-deixis osutab üldiselt inimestele või hoopis kirjandi autorile ja lugejale, kuid teisest lausest selgub, et räägitakse eestimaalastest. Sellele viitavad kodust lahkumise sihtkohtadena esitatud Soome ja Austraalia, mis vastavalt kirjandite sisuanalüüsile on eestimaalaste peamised sihtkohad. Kirjutaja ja lugeja tähenduses *meie* välistab näites 70 väljend *igaihel meist*, vastasel juhul oleks kasutatud lihtsalt üldiselt *meil on*. Näites 71 kitsendavad *meie* tähendust viited Eesti riigile, millest võib järeldada et *meie*-isikuga ei ole tähistatud inimesi üldiselt.

- (69) Enamik meist ihkab Soome, kus saab rohkem töö eest raha ja kus elukvaliteet on parem. (5042)

- (70) Meedia vahendusel ning ühiskonnas ringi vaadates näeme, kuidas väga palju inimesi suundub välismaale paremat elu otsima. Usun, et pea igapähele meist on mõni tuttav põhjanaabrite juures tööd rügamas või Austraalias elukogemust hankimas. Siiski tekib küsimus, kas võõrsil on tõesti rohi rohelisem ning taevas sinisem? (7064)
- (71) Kodumaalt ajutiselt lahkumist ei saa pidada sugugi ainult negatiivseks. Võõrsil oles oleme tundmatus keskkonnas ning kaugel lähedastest. Olles õppinud tundma erinevaid kultuure ja tundnud koduigatsust, mõistame, mida väike kodumaa meile pakkuda suudab. Naasedes tagasi, rakendatakse võõrsil kogutud teadmised ja aidatakse kaasa Eesti arendamisele ning isegi kui avastame enese jaoks uue paiga, kus tunneme rahulolu, siis teame, et meil on alati kodumaa, kuhu saame tagasi tulla. (21042)

Eesti riik

Eesti riigist kirjutades on abiturientid kasutanud kirjandites samuti *meie*-deiksist. Näites 72 on konkreetselt nimetatud *meie riiki*, kuid ka näites 73 on tänu kontekstile selge, et mitmuse esimene isik viitab riigile.

- (72) Võrreldes Põhjamaadega on Eesti veel väga algeline riik. Umbes 20 aastat tagasi me pääsesime kommunistliku võimu alt ja nüüd kui me oleme demokraatlik riik on asjad hakkanud poole kiiremini arenema. Eesti riik on väga tubli olnud võrreldes teiste NSVL-i võimu alt välja saanud riikidega. Meie riik on oma majandustegevusega ees Lätist, Leedust ja paljudest teistest 1991. aastal vabanenud riikidest. (5042)
- (73) Keskendudes siinsete väljavaadete parandamisele, ei pea me tulevikus laulupidude abiga panema inimesi mõtlema eestluse ohustatusele. (5041)

Tänapäeva inimesed

Kitsamalt on viidanud eksaminandid analüüsitud kirjandites *meie*-deiksisega nüüdisaja inimestele (74, 75). Rõhutatud on erinevust varasema ja praeguse olukorra vahel. Näites 74 on esitatud varem elanud inimeste ja tänapäeva inimeste vastandus. Samas ei tule kirjandist välja, missugust või kui pikka ajavahemikku kumbki rühm esindab. Näide 75 sarnaneb eelmisega, kuid üldiselt inimeste asemel vastandatakse Eesti eest võidelnud eestlasi ja kirjandi autori kaasaegseid.

- (74) Nende inimestega võrreldes, kes elasid mitu tuhat aastat tagasi, on meie ühiskonna rahvas väga allamäge käinud. Me hõlmame paremat haridust ja teadmisi aga ellujäämise instikti poolest on inimesed väga nõrgaks jäänud. Tänapäeva inimese eneseteostusväärikus on tahaplaanile jäänud. Kuid see ei ole veel kogu ühiskond. Meie meeled on väga paindlikud ning on piisavalt palju inimesi, kelle peale annab loota. Säärasel põhjusel loodan ka mina isiklikult, et kogu meie maa ühiskondlik ja ekonomiline arenemisviis suundub arenguliselt tagasi looduse poole, sest muidu tulevikus ei ole meil Maa peal enam midagi omapärast avastada. (20161)
- (75) Heites pilgu tagasi minevikku, aega, kus eestlased võitlesid kodumaa ning kodutunde eest. Neil oli kordades raskem kui mei hetkel, siiski ei hüljanud nad seda maad. Riskiti oma eludega, kuid tänu nendele tublidele meestele oleme me siin vabas iseseisvas Eesti Vabariigis. Edasiste põlvete kohustuseks oleks riiki hoida ning edasi viia. (6073)

Pronoomenit *meie* on kasutatud tänapäeva inimeste tähistamiseks (74, 75). Näites 74 on oluline varem elanud inimeste ja tänapäeva inimeste vastandus. Samas ei tule kirjandist välja, missugust või kui pikka ajavahemikku kumbki rühm esindab. Näide 75 sarnaneb eelmisega, kuid üldiselt inimeste asemel vastandatakse Eesti eest võidelnud eestlasi ja kirjandi autori kaasaegseid.

Kirjutaja ja lugeja

On keeruline aru saada, kas mõni *meie*-vorm tähistab vaid kirjutajat ja lugejat. Kõige enam võib seda eeldada siin esitatud näidetest 76 ja 77, kuid siiski ei saa kindlalt väita, et *meie*-viiteala pole laiem, sest see võib tähistada eestlasi üldiselt või näites 76 ka abituriente.

- (76) Kurvastuseks on aga meie kõrval inimesi, kes arvavad, et selles riigis pole võimalik ennast tõestada. Juba peale gümnaasiumi lõppu suundutakse peenettesse välismaa ülikoolidesse edasi õppima. (6073)
- (77) Kõige enam teame juhtumeid, mil maalt kolitakse linna või väiksemast linnast suuremasse. Maal on loomulikult väiksem võimalus saada kuulsaks või oma eneseteostusega läbi lüüa aga, kui palju on linnas neid, kes sama eesmärgi poole püüdlevad. (21020)

Noored

Kirjutatud on noortest inimestest, kes on mingi kogemuse varal omandanud elutarkusi (78). Selliste noorte hulka on end arvanud ka kirjandi autor. Samuti on *meie*-vormiga tähistatud täpsemalt gümnaasiumiõpilasi või abituriente (79).

- (78) Usun, et kõik noored on sellise kibestumise ja mõistmise aega üle elanud, millest arenes elukogemus, mis omakorda lisas meile juurde elutarkuse. (20115)
- (79) Gümnaasiumiõpilasena tean, kui palju meile seda räägitakse. /---/ Peale selle, et seda meile loengu-vormis räägitakse, tutvustab seda ka meedia ning mitmedki Interneti leheküljed. Saan aru, et nüüd, kus meil tuleb otsuseid teha, jagatakse meile lihtsalt informatsiooni, et me teaksime oma võimalusi, kuid minu meelest on seda liiga palju. Igatahes rohkem kui kodumaale jäämise soovitusi. Nii jääbki mulje, et meid õhutatakse kodust lahkuma. (6066)

Muutuv tähendus

Meie tähendus võib ühes kirjandis korduvalt muutuda (80, 81). Näites 80 tähistab see alguses Eesti inimesi ning *kasvatame* ja *koolitame* viitavad Eesti riigile. Näites 81 viidatakse esimeses ja teises lauses mitmuse esimese isikuga eestimaalastele, mida kinnitab kolmandas lauses kasutatud Eesti. Neljandas lauses esitatud väide üldinimlike omaduste kohta näitab, et viienda ja kuuenda lause *meie* on geneeriline.

- (80) Mulle valmistab meelehärmi, et Eestist ja siinsetest tillukestest paikadest põgenetakse kui uppuvalt laevalt. See, kui hea või halb siin elada on, sõltub suuresti meie endi panusest. Kahju, kui kasvatame ja koolitame noori selleks, et hiljem oleks võimalik Eesti maha jätta. (23037)
- (81) Kinolinadel näeme sageli filme imelisest Ameerikast, mida peetakse kõikide võimaluste maaks. See muudab meid rahulolematuks, sest kodumaal ei tundu kõik nii lilleline. Püstitatakse endale eesmärk lahkuda kodumaalt, saada edukaks ja rikkaks, sest Eestis ei tundu see võimalik olevat. /- --/ Inimesed, kes terve elu üritavad jõukaks saada, avastavad, et nad ei ole siiani rahulolu saavutanud. Sisemist rahu ei saa osta rahaga, vaid tuleb leida miski, mis teeb meid õnnelikuks. Ainult nõnda on võimalik avastada, et meie hingest on rahulolematuse kadunud. (21042)

Ebaselge tähendus

Mitmes kirjandis ei ole *meie*-viiteala üheselt mõistetav (82–84). Näites 82 ei ole kindel, mida täpselt autor Eesti sünniks peab, seega on keeruline ka otsustada, kelle esivanematest on juttu. Seega võib *meie* tähistada praegu elavaid eestimaalasi, üldiselt noori või täpsemalt abituriente, aga ka kirjutajat ja lugejat. Näites 83 võib samuti *meie* viidata kirjutajale ja lugejale, aga kuna eelnevas lauses on juttu üldiselt inimestest, siis on tõenäoline, et see viitab eksaminandi põlvkonnale, üldiselt samal ajal elavatele inimestele. Näite 84 algus *Kõik me väärtustame haridust* võiks viidata geneerilisele inimesele, kuid lause teine pool täpsustab, et silmas on peetud noori, konkreetsemalt põhikooli- ja gümnaasiumiõpilasi. Veelgi kitsendab *meie*-viiteala näide Põlva kohta, millest võib järeldada, et *meie* tähistab Eestis elavaid õpilasi või veelgi kitsamalt väikestes linnades elavaid õpilasi.

- (82) Meie esivanemad nägid ränka vaeva, et tulevastel põlvedel oleks vaba riik, kus elada, samas nüdisaja lapsed lihtsalt sünnivad siia ühiskonda, ilma, et nad oleksid näinud, mis vaeva nähti, et sünniks Eesti riik. (7001)
- (83) Põhiliseks rahulolematuseks mille käes inimesed vaevlevad on see, et nad ei tea mida nad tahavad. Nad võivad üelda raha, võimu või mida iganes. Kuid inimesed on elanud ilma nende asjatetta väga hästi enne meie sündi. (26003)
- (84) Kõik me väärtustame haridust ja tahame peale põhikooli või gümnaasiumit midagi edasi õppida. Kahjuks pole maakohtades ja väiksemates linnades selliseid võimalusi ning tuleb kolida mujale. Näiteks elades Põlvas, tuleb arvestada sellega, et peale gümnaasiumi lõppu siin edasi õppida ei saa. (6034)

Kokkuvõte

Meie-isiku laialdasest kasutamisest võib järeldada, et eksaminandid on soovinud ennast samastada mõne suurema kollektiiviga ja enamasti haarata sellesse ka kirjandi lugeja. Kuna *meie*-vormi kasutamine on üks võimalustest ennast lugejale lähemale tuua või näidata, et lugeja ja kirjutaja justkui kuuluvad ühte gruppi ning mõtlevad sarnaselt, siis

võib lugejat pidada suurema osa *meie*-viitealade osaks, välja arvatud noored ja gümnaasiumilõpetajad.

Peamiselt viidatakse mitmuse esimese isikuga laiemalt inimkonnale, eestlastele või Eestis elavatele inimestele ning Eesti riigile. Varem on õpilaskirjandites esinevat *meie*-deiksist uurides samale järeltulele jõudnud nii Kersti Lepajõe (2011: 116) kui ka Anu Seppa (2016: 62). Kirjeldatakse inimest, tema tegutsemist või teda ümbritsevat olukorda, samuti Eestis toimuvat ja eestlaste mõttemaailma. Vähem on eksaminandid asetanud ennast noorte või abiturientidega samasse rühma. Palju leidub kirjandites kasutusjuhte, kus *meie*-viiteala varieerub ja muutub kirjandi või ka ühe lõigu raames. See üsna loomulik, kuna kontekst aitab aru saada, mida silmas on peetud. Mõnel juhul ei ole *meie*-viiteala üheselt tõlgendatav, mis võib olla tingitud kirjandi autori oskamatuses seda paremini piiritleda või teadlikust soovist jätta see lugeja enda otsustada. Isegi juhtudel, kui *meie* tähendus ei ole päris ühemõtteline, ei sega see kirjandi sisu mõistmist.

Meie-deiksise säärane kasutus võib olla tingitud eksami kirjutamisosa ülesandepüstitusest, milles on palutud kirjutada inimeses peituvast rahulolematusest. Eestimaalastele või Eesti riigile viitamine *meie*-isikuga on ilmselt seotud sellega, et enamasti käsitleti kodust lahkumist kodumaalt ära kolimisena. Kõike eelnevat arvesse võttes saab väita, et eksaminandid on end identifitseerinud inimesena, eestimaalase või eestlasena, osana Eesti riigist ja ühiskonnast, aga kitsamalt ka noorena või õpilasena. *Meie*-deiksise kasutamine viitab kirjandi autori kollektiivsele identiteedile.

3.3. Kirjandite näitematerjal

Tööülesandes on eksaminandidel palutud näiteid tuua kirjandusest, ajaloost või tänapäeva ühiskonnast. Nimetatutest on kõige laiem teema tänapäeva ühiskond, konkreetseid näiteid on selles valdkonnas vähem, kuid üldine arutelu kirjandites puudutab enamasti just praegust ühiskonda.

Tänapäeva ühiskond

Kirjutatud on üldisest välismaale minemise tendentsist. Põhjusteks on kehv majanduslik olukord, kasinad õppimisvõimalused, ilmastikuolud ning n-ö iseenda otsimine (85). Siit

saab välja lugeda, et see on justkui nüüdisaegse ühiskonna- ja elukorraldusega kaasnev paratamatus, mis on iseloomulik just tänapäevale. Sarnaselt on viidatud asjaolule, et parema sissetuleku lootuses liiguvad erinevate riikide vahel praegusel ajal väga paljud tervishoiutöötajad (86).

- (85) Tänapäeval, paljud inimesed, eriti noored suunduvad välismaale. Seda üldjuhul tehakse kolmel erineval põhjusel. Esiteks on inimesed, kes lähevad välismaale, kuna nad ei ole siinse toimetulekuga ning õppevõimalustega rahul. Teiseks on inimesed, kellele ei sobi kohalik kliima ning kolmandaks on inimesed, kes lähevad enda „kohta“ otsima. (20144)
- (86) Tänapäeval võib näiteks tuua meditsiinitöötajad. Eesti arstid kolivad Soome, mida meil palju idealiseeritakse. Soome arstidest kolivad paljud aga Rootsi, kust omakorda lähevad tervishoiutöötajad Norrasse. Kuigi arste peab tunnustama ning nende palgatase vajab ühtlustamist, näitab see ahel ihalust aina enama järele. (21053)

Kirjandus

Oma mõtete toetamiseks on abiturientid toonud näiteid ilukirjandusest. Kõige enam on eksaminandid viidanud Sofi Oksase ja Andrus Kiviräha teostele. Eesti kirjanikest on viidatud veel August Gailitile, August Kitzbergile, Anton Hansen Tammsaarele, Emil Todele, Karl Ristikivile, Juhan Liivile, Jaan Krossile, Mats Traadile, August Mälgule, Margus Karule, Sass Hennole ja Maarja Yanole. Analüüsitud kirjandites on mainitud järgmisi maailmakirjandusest tuntud autoreid või nende teoseid: Khaled Hosseini, Jerome David Salinger, Paulo Coelho, Henrik Johan Ibsen, Antoine de Saint-Exupéry, John Updike, Franz Kafka, Astrid Lindgren, Mika Waltari, Haruki Murakami, Knut Hamsun, Honoré de Balzac, Johann Wolfgang von Goethe ja Oscar Wilde. Tammsaare „Tõe ja õiguse“ teisest osast on maalt linna kolimise ammuse tendentsi näiteks toodud Indrek (87). Oksase romaanis „Puhastus“ on kodust lahkumise ajendiks soov teenida välismaal kõrgemat palka, et edasi õppida ning parandada enda ja oma pere elujärge (88). Kirjutatud on Gailiti Nipernaadist, keda kihutab kodust lahkuma rännukihk ja seiklusjanu (89). Salingeri romaani „Kuristik rukkis“ näitel on juttu kodust lahkumisest kui loomulikust osast elus, mis aitab inimesel end paremini tundma õppida ja rahulolematusest lahti saada ning seeläbi õpetab hindama seda, mida varem võeti iseenesestmõistetavana (90). Kõiki eelnimetatud teoseid on kasutatud illustreerimaks neidsamu varem esitatud põhjendusi, miks inimesed oma kodud maha jätavad.

- (87) A. H. Tammsaare teos „Tõde ja õigus“ teises osas läheb perepöeg linna kooli. Ta teab, et seal saab ta omandada endale hea hariduse ja pärast suurt raha teenida. (6018)

- (88) „Puhastus“ romaanis lahkus tütar pere juurest, et minna tööle Saksamaale. Ta lahkus selleks, et teenida oma ülikooli õpingute jaoks raha ja toetada oma peret finantsiliselt. (12018)
- (89) August Gailiti raamatus „Nipernaadi“ peategelane Nipernaadi on rändurihingega mees. Igal aastal lahkeb ta kodust oma naise ja laste juurest, et avastada talle meeldiva Eestimaa tema poolt veel avastamata paiku. Mees oli jõudnud keskikka, kuid Nipernaadi soov reisida ja kogeda midagi uut, oli temas igal aastal. (23031)
- (90) Salingeri teoses „Kuristik rukkis“ leidis Holden pärast seiklemisi, kui suur roll on lähedastel tema elus. Rahulolematus eneses on loomulik – see kuulub igaihe eluetappi. Eneseotsingute kaudu õpib inimene ennast paremini tundma. Rahu aitab inimesel end paremini mõista. (19028)

Ajalugu

Ajaloost on õpilased näiteid toonud võrdlemisi vähe. Abituriendid on kirjutanud eestlastest, kes põgenesid kodumaalt Teise maailmasõja ajal, et pääseda nõukogude okupatsioonist (91). Mõni Saksamaale ja Rootsi, osa liikus edasi USA-sse, Kanadasse või Austraaliasse, kus on praegugi eestlaste kogukondi. Just selliseid kogukondi, kus meie kultuuri on kodust kaugel säilitatud mitu põlvkonda, on kirjandites toodud eeskujuks, rääkides eestluse väärtustamisest. Inimeses peituvat rännukihu ja seiklusjanu kohta on toodud ilmekaid näiteid ka kaugest ajaloost (92). On kirjeldatud inimeste jõudmist Euroopa aladele ning mainitud Kolumbuse maadeavastusi.

- (91) Eesti ajaloos on olnud ka hetki, mil eestlased on sunnitud kodudest lahkuma, nimelt 20. sajandi keskpaigal, kui võõrväed alustasid pealetungi Eesti riigile. Inimesed, kes sel perioodil põgenesid, leidsid uue kodu väga kaugel Eestist, näiteks USA või Austraalia. (7029)
- (92) Inimese eellased rändasid miljardeid aastaid tagasi Aafrikast Euroopasse, sest neil tekkis võimalus avastada. Sajandeid tagasi sõitis Columbus laevaga talle tundmatutesse vetesse ja avastas Ameerika. (23031)

Enda elu

Õpilased on kirjutanud iseendast ja väljendanud oma arvamust kodumaalt lahkumise kohta. Laiemalt on kirjutatud oma perekonnast ja vanematest, näiteks sellest, kuidas isa töötas pikalt välismaal (93). Eksaminand on lisanud, et tal on sellest kahju, kuid väljendanud mõistvat suhtumist, kuna majanduslik olukord nõudis tol hetkel säärast elukorraldust. Viidatud on sõpradele, kellest osa on ajutiselt välismaal töötanud, kuid osa võib-olla jääbki võõrsile (94). Võib järeldada, et juttu on noortest inimestest, kes mingil põhjusel on otsustanud Eestist lahkuda ning ei ole kindel, et nad siia tagasi tulevad.

- (93) Aastaid tagasi, kui ma veel algklassides õppisin, läks mu isa Iirimaale tööle. Olin kindel, et ta hakkab tihti kodus käima, aga nii see ei olnud. Ta oli järjest ära kaks aastat ja kokku töötas seal

kaheksa aastat. Pool minu lapsepõlvest jäi tal nägematta ning sellest on mul väga kahju. Ega teisiti ei oleks sel ajal hakkama saanudki. (5021)

- (94) Minu tutvusringkonnas on mitmed sõbrad välismaal töötanud ja mõned töötavad senimaani. (6024)

Viited alustekstidele

Eesti keele riigieksami kirjutamisosa sissejuhatuses on kasutatud Maire Aunaste tekstikatkeid tema mälestustest „Iseennast kuulates“ ning eksami esimese ehk sama variandi lugemisosa alustekstiks oli katkend Tõnu Õnnepalu romaanist „Paradiis“. Eksaminandid on kasutanud peaaegu sõna-sõnalt M. Aunaste sõnu, kuid seda ei ole esitatud tsitaadina (95). Samuti on kirjandites näitena kasutatud T. Õnnepalu „Paradiisi“ katkendit (96), mõnel juhul on alusteksti mainitud vihjamisi, nii et selle saab ära tunda vaid alustekstiga tuttav lugeja (97).

- (95) Maire Aunaste on toonud oma mälestustes „Iseennast kuulates“ välja oma seletuse sõnale kodu. Ta väidab, et kodu võib maksta muinasjutulisi varandusi või mahtuda ühteainasse hinge. Aunaste toob välja veel, et kodu saab küll ehitada, kodutunnet mitte kunagi. (7002)
- (96) Täpselt nagu Tõnu Õnnepalu teoses „Paradiis“ on igal inimesel soov leida see koht, mis nad õnnelikuks teeb. (20161)
- (97) Teatud hulk inimesi tahavad avasatada oma õiget paradiisi. (6018)

Muu

Ilmestamaks mõtet, et inimesed on alati teadmisi väärtustanud, on tsiteeritud Vana-Kreeka filosoofi Aristotelest (98). Abituriendid on väitnud, et just teadmisanu tõttu lähevad paljud eestlased välismaale parimat võimalikku haridust saama. Äriees Vjatšeslav Leedo sõnadega on edasi antud mõtet, et välismaal saadud teadmisi tuleks kodus siinse elu edendamiseks kasutada (99). Tsiteeritud on laulu, mis on kirjandi autori jaoks tuntud XXVI üldlaulupeo repertuaarist (100). Siinkohal jääb kirjandist mulje, et laulu sõnade autor on Andres Lemba, kuid tegelikult on Lemba viisistanud Ly Seppel-Ehini sõnad. Rahvaluulest on tuntud ka mäng peakirjaga „Haned, luigid, tulge koju!“, millele aga eksaminand viidanud ei ole.

- (98) Vanakreeka filosoof nimega Aristoteles on öelnud: „Kõigi inimeste loomuses on püüdlus teadmiste poole.“ (21110)
- (99) Vjatšeslav Leedo ütles eelmise aasta osaluskohvikus: „Minge, minge välismaale, saage oma tarkused ja kogemused kätte ning tulge siis tagasi ja rakendage neid oma kodumaa pinnal.“ (5042)

(100) „Haned, luiged, tulge koju! Ei saa tulla, hunt on ees. Haned, luiged, tulge koju! Ei saa tulla, töö on ees.“ Nii räägib Andres Lemba eestlaste püüdlustest pürgida kiiremini kõrgemale kaugemale. (5041)

Kokkuvõte

Päevakajalisi sündmusi analüüsitakse meedias, neist räägitakse koolis ja arvatavasti ka kodudes. Seetõttu on need ilmselt abiturientidele kõige tuttavamad teemad. Sellest tingituna on suur osa näiteid seotud just tänapäeva Eesti ühiskonna ja selle kitsaskohtadega. Samas ei ole esitatud väga konkreetseid näiteid selle kohta, kuidas rahulolematust sunnib inimesi kodust lahkuma ja eneseteostusvõimalusi mujalt otsima. Pigem on viidatud üldistavalt ühiskonnas toimuvale: reisimine on lihtne, välismaal õppimine või rändamine on populaarne, välismaal on kõrgemad palgad jne. Peale selle on riigieksami kirjanike autorid näidetena kasutanud inimesi või seiku enda elust. Enamasti peegeldavad omaelulised näited ka seda, mis toimub ühiskonnas laiemalt. Räägitud on sõpradest, tuttavatest ja perekonnaliikmetest, kes on ajutiselt või jäädavalt kodumaalt lahkunud.

Kuna õpilaste vähest lugemust peetakse süvenevaks probleemiks, võiks arvata, et ilukirjandust kasutatakse oma arutluskäigu näitlikustamiseks vähem, kuid see ei vasta tõele, suur osa eksaminandidest on toonud näiteid ilukirjandusest. Samas peab tõdema, et enamik näideteks toodud teostest või nende autoritest pärineb gümnaasiumi riikliku õppekava kirjanduse valdkonnaraamatus esitatud soovituslikust nimistust. Märgatavalt vähem on eksaminandid esitanud näiteid ajaloost. Viidatud on maadeavastustele ja tuntud inimestele. Kirjutatud on ka sellest, et teatud perioodidel on inimesed olnud sunnitud oma kodudest lahkuma.

Riigieksami kirjutamisosas võib alustekste kasutada, kuid kohustuslik see ei ole. Sellise vormi tõttu on oluline märkida, et õpilased on kirjandites viidanud nii lugemis- kui ka kirjutamisosas alustekstile. Eksaminandid võivad valida eksami lugemis- ja kirjutamisosas täitmiseks eksamitöö eri variandid. Ühel korral on analüüsitud kirjandites osundatud artiklit, mis oli kirjutamisülesandest erineva variandi lugemisosa alustekst. See on huvitav, kuna teiste variantide alustekstidele viidatakse kirjandites harva. Võib eeldada, et nimetatud õpilane viitas alustekstile, mille põhjal ta ise lahendas

lugemisülesandeid, kuid kindlalt seda väita ei saa, kuna siinse magistr töö autoril puudub vastavasisuline info.

Kirjandites leidub üsna palju tsitaate, mis tähendab, et õpilastele meeldib alustekste kasutada või nad arvavad, et neilt oodatakse seda. „Paradiisile“ on mitmed õpilased otsesõnu või vihjamisi viidanud, Maire Aunastet on mitmel korral tahetud tsiteerida, kuid mõnel juhul ei ole seda vormistatud tsitaadina või ei ole tsitaat olnud korrektne. Lisaks Maire Aunastele on kirjandites tsiteeritud näiteks avaliku elu tegelasi, filosoofe ja presidente, eriti Lennart Merit. Tsitaatides esineb vigu või on nad omistatud valedele inimestele, seega võib öelda, et refereerimine ja tsiteerimine on eksaminandidele keerulised.

Näitematerjali valik annab aimu õpilaste teadmistest ja mõttemaailmast, pisut ka isiklikust elust. Üldistatult saab lugeja teada, missugused teemad ajaloost, kirjandusest või tänapäeva ühiskonnast on abiturientidele tuttavad. On võimalik teha järeldusi selle kohta, missuguseid teoseid või missuguseid inimesi on eksaminandid pidanud piisavalt autoriteetseteks, et neile oma riigieksamikirjandis viidata või neid tsiteerida.

4. KIRJANDITE VASTAVUS TÖÖJUHENDILE

Selles peatükis püütakse anda vastus magistritöö kolmandale uurimisküsimusele. Selleks vaadeldakse, kuidas on analüüsitud kirjandid vastavuses riigieksami esimese variandi kirjutamisosa tööjuhendiga.

Uuritud 50 kirjandi põhjal võiks üldistavalt öelda, et kirjandid vastavad kirjutamisülesande juhendile osaliselt. Analüüsidest tööülesannet, saab sellest välja lugeda kolm peamist märksõna, millele tuleks lühikirjandi kirjutamisel keskenduda: rahulolematuse, kodust lahkumine ja eneseteostus. Rahulolematusele on ülesandes viidatud kui inimese sees peituvale tunde, mis sunnib teda eneseteostusvõimalusi kaugemalt otsima. See tähendab, et rahulolematuse peaks tulema inimese seest, mitte olema tingitud välistest teguritest. Samuti peaks rahulolematuse olema seotud puuduva eneseteostusega, kuna just seda minnakse otsima, ning piisavalt sügav, et kodust lahkuda.

Kirjandites on palju viidatud rahulolematusele kui üldnimilikule iseloomujoonele, mis käib inimeseks olemisega kaasas. See on põhjus, miks inimesed pürgivad elus edasi ja tahavad saavutada rohkem. See läheb kokku tööjuhendis kirjeldatud sisemise rahulolematusega, mis sunnib inimest kodust lahkuma ja eneseteostusvõimalusi kaugemalt otsima.

Eksami tööülesandes paluti abiturientidel keskenduda inimese rahulolematusele seoses eneseteostusvõimalustega. Kirjandites ei ole eneseteostuse olemust selgelt avatud. On arusaadav, et see ongi iga inimese jaoks individuaalne, kuid seda pole selgitatud ning selle üle arutlemine on jäänud tagaplaanile, näiteks ei ole mainitud, et välismaale võiks minna lihtsalt rahuldustpakkuvama töö pärast. Põhjendusi sellele võib otsida kirjutamisosa lisatekstist, milles Maire Aunaste on rääkinud kodu olulisusest, aga eneseteostusvõimalusi pole üldse mainitud. Alustekst võis õpilasi suunata teemat just nõnda käsitlema.

Puuduvate eneseteostusvõimalustena võib näha osa õpilaste esitatud põhjendusi, miks kodust lahkutakse. Näiteks võib mõne inimese jaoks olla eneseteostus kõrge palk, teise jaoks armastuse leidmine, kolmanda jaoks avar silmaring ja võõrkeelte oskus jne, kuid säärane seos tuleb lugejal endal luua. Eksaminandid ei ole vastavalt tööjuhendile kirjeldanud mujal leiduvaid paremaid eneseteostusvõimalusi, vaid kirjeldanud pigem koduga seonduvat negatiivset hetkeolukorda ehk väliseid tegureid, mis muudavad inimesi rahulolematuteks. Näiteks kodust lahkumise majanduslike põhjuste all keskenduti sellele, et Eestis on väikesed palgad, mitte sellele, mida see inimese, tema enesehinnangu ja eneseteostussooviga teeb. Arutelu oleks saanud muuta mitmetasandilisemaks, selgitades näiteks, milles võiks väljenduda ühe seiklusjanulise noore inimese eneseteostus, kui ta läheb Austraaliasse lihttööd tegema. Õpilaste kirjutatu põhjal saab lugeja teatavaid järeldusi teha, kuid abiturientide endi järeldused on jäänud esitamata.

Oodatust rohkem tähelepanu on pööratud kodu mõistele. Selle võis põhjustada Maire Aunaste mälestustel põhinev alustekst, mis räägib kodu tähendusest. 2014. aasta eesti keele riigieksami analüüsist tuleb välja, et sarnasele järeldusele jõudsid ka eksami kirjutamisosa hindajad: „Mitu hindajat tõi probleemina välja selle, et 1. variandi kirjutamisosa lisatekst tekitas õpilastes segadust ja soodustas teemast kõrvalekallet: kirjutati kodu vajalikkusest, arutleti selle üle, miks ei peaks kodust lahkuma ja anti soovitusi, kuidas kodu hoida. Tsiteeriti palju Maire Aunaste teksti.“ (Innove 2014b: 14) Sagedamini esinenud eksimuste ja probleemide hulgas on sama mõtet täpsustatud: „1. variandi probleemi käsitleti lihtsustatult (ei seostatud kodumaalt lahkumist eneseteostusega). Liigselt keskenduti probleemi esimesele osale (kodumaalt lahkumise põhjused), teine pool (eneseteostus) unustati kohati hoopiski.“ (Innove 2014b: 15) Tekib küsimus, kas alusteksti eesmärk oligi kirjutajaid sääraselt suunata. Kui see oli nii, siis peaksid sellest teadlikud olema ka eksami hindajad.

Näiteid on eksaminandidel palutud tuua kirjandusest, ajaloost ja tänapäeva ühiskonnast. Eksami tööjuhendis on see esitatud nii, et näiteid võib tuua ühest, kahest või ka kõigist nimetatud valdkondadest. Magistritöö autor näeb siin ohtu, et need kirjandid, milles on näiteid toodud vaid ühest valdkonnast, on ühekülgsemad. Kuna selle töö raames ei ole

kirjandite hindamist uuritud, siis ei saa anda hinnangut, kas see aspekt on hindajaid kuidagi mõjutanud. Samas on hindamisjuhendis (Innove 2014d: 2) näidetest räägitud vaid sisu madalamate tulemuste all: ühe punkti vääriline on õpilane siis, kui muu hulgas ei ole näited teemaga piisavalt seotud, kaks punkti saab õpilane siis, kui lisaks teistele puudustele tekstis näidetega liialdatakse. Sellest võib teha järelduse, et ehk eeldataksegi õpilastelt pigem ühele valdkonnale keskendumist.

Üldjoontes on õpilased pidanud tööjuhendist kinni ning näiteid on toodud kirjandusest, tänapäeva ühiskonnast ja ajalooast. Kui kirjandusest ja ajalooast toodud näidete puhul on need selgelt esitatud näidetena, siis tänapäeva ühiskonnast pärinevad näited sulanduvad rohkem kokku üldise arutluskäigu ja kirjandi autori mõtetega. Ajaloost kirjutamisel on eksaminandid tihti esitanud näiteid perioodidest, mil inimesed on kodumaalt pidanud lahkuma vaimse või füüsilise surve tõttu, mille on enamasti põhjendanud poliitiline olukord. Kuigi tööjuhendis on öeldud, et rahulolematuse *sunni*b inimesi kodust lahkuma, on neil näidetel sisuliselt erinev tähendus. Sellest lähtuvalt võiks öelda, et õpilased on tööjuhendist valesti aru saanud või seda poolikult lugenud. Samas ei ole kuskil öeldud, et ei võiks tuua teistsuguseid näiteid. Samuti ei ole magistrirühma autoril infot selle kohta, kuidas on sellistesse näidetesse suhtunud kirjandite parandajad või millised ootused olid eksami koostajatel.

Nimetatud probleemide vältimiseks on mitmeid võimalusi. Eksamiülesannete koostajad saaksid tööjuhendi esitada selgemalt ja vajadusel põhjalikumalt. Näiteks *ja/või* kasutamine juhistes võib õpilasi segadusse ajada, Ilmselt on selliseid töid ka keeruline hinnata, kuna hindamisjuhend ei ole piisavalt detailne. Alustekstide olulisus ja võimalik mõju õpilaste tekstidele tuleks selgelt läbi mõelda ning kirjutada eksamisse samuti, et alustekstide kasutamine ei ole kohustuslik. Ka hindamisjuhend ei anna suuniseid selle kohta, kuidas mõjutab tulemust alustekstide kasutamine või kasutamata jätmine. Õpetajad saaksid suunata õpilasi tundides töökäike põhjalikumalt lugema ja analüüsima. Tööjuhised tuleks võtta osadeks, et õpilased näeksid iga osa tähtsust, seejärel peaks neid osi selgitama ja pöörama tähelepanu tekkivatele seostele. Hea võimalus selleks oleks kasutada mõiste- või ideekaartide loomist. Kirjandite analüüsi põhjal loodud ideekaart on esitatud lisa 2.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada, missuguseid sisulisi ja keelelisi valikuid on eksaminandid teinud 2014. aasta eesti keele riigieksami esimese variandi kirjutamisosas, kuidas nad nende valikute kaudu väljendavad enda identiteeti ning mil määral vastavad analüüsitud kirjandid eksami kirjutamisülesande juhendile.

Töö teoreetilises osas anti ülevaade identiteedikäsitlusest ning *mina-* ja *meie-* deiksisest. Analüüsi aluseks oli 2014. aasta eesti keele riigieksami esimese variandi kirjutamisülesande 50 juhuslikult valitud kirjandit. Kirjandeid analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodi abil, tähelepanu pöörati kirjandite üldisele sisule, *mina-* ja *meie-* deiksisele ning eksaminandide esitatud näidetele. Kodeerimise käigus moodustus sisu valikutest viis põhikategooriat, mis koosnevad omakorda alamkategoriatest. Keele poolelt on laiemaks jaotusaluseks *mina-* ja *meie-*deiksis, kitsamalt kasutuskontekst ja viiteala. Lisaks on kategoriseeritud näited, mida abiturientid on esitanud oma arutluse ilmestamiseks.

Analüüsitud kirjandite sisulise temaatika saab väga üldiselt jagada viide laia kategooriasse: kodu tähendus; kodust lahkumise põhjused; lahkujad ja sihtkohad; inimese, eestlase ja Eesti kirjeldus; eksaminandide suhtumine kodust lahkumisse. Selliste kategooriate tekkimine näitab, et õpilased on keskendunud märksõnadele *kodu* ja *kodust lahkumine*, kuid *rahulolematust* ja *eneseteostusvõimalused* on jäänud tagaplaanile. Lugeja võib osa kodust lahkumise põhjusest liigitada ka eneseteostusvõimaluste alla, kuid kirjandites nad selliselt esitatud ei ole. Eneseteostusvõimalustena peaks olema esitatud mujal leiduvad võimalused positiivses võtmes, mitte kodune hetkeolukord negatiivses.

Kodu defineerimisel on selgelt näha Maire Aunaste alusteksti mõju õpilaste mõttekäigule. Samuti võib arvata, et see ajendas ka abituriente nõnda palju kodu tähendust selgitama, kuna teisi ülesandes esitatud mõisteid nii põhjalikult

kommenteeritud ei ole. Kodust lahkumise põhjustena on kõige enam keskendunud kehvale majanduslikule olukorrale. Kirjutatud on sellest, mis on Eestis halvasti, mitte niivõrd sellest, mil moel on mujal paremad võimalused (majanduslikuks) eneseteostuseks. Mitmekülgsemaks võiks kirjandeid muuta see, kui õpilased tegeleksid rohkem neile antud ülesande analüüsimise ja lahtimõtestamisega.

See, millest ja kuidas abiturientid kirjutavad on, loob lugejale pildi õpilaste vaatepunktist seoses kodust lahkumise temaatikaga. Sellest omakorda saab teha järeldusi kirjutaja minapildi ja enesemääratluse kohta. Analüüsitud kirjandite põhjal võib väita, et kuigi kodu defineeritakse erinevalt, peavad kõik kodu oluliseks ning sellega seonduvad positiivsed emotsioonid. See, kuidas on räägitud kodumaast ja eestimaalastest, annab aimu abiturientide rahvuslikust identiteedist. Mainitud on stereotüüpilisi eestlase iseloomujooni, kuid ennast peetakse tihti erinevaks. Laiemalt annab kirjandite sisuanalüüs edasi keskkoolilõpetajate nägemuse elust Eestis koos selle heade ja halbade külgedega. Näiteks eestlaste majanduslikku olukorda nähakse pigem kehvana, samas hariduse olukorda hinnatakse heaks.

Abiturientide keelekasutust ja selle seost identiteediga saaks uurida ka laiemalt, kuid selle magistritöö raames on piiratud isikudeksisega. Eksaminandid on enda isikut ainsuse esimese pöörde abil väljendanud kõige enam seoses arvamuse ja tunnete väljendamisega. Seega võib öelda, et kuigi tervet kirjandit võib pidada selle autori arvamusalalduseks, siis mõnel juhul soovivad abiturientid selgelt väljendada, et tegu on just nende enda arvamusega. *Meie*-deksise kasutus näitab abiturientide kollektiivset identiteeti ehk milliste rühmade liikmeteks abiturientid end ise peavad. Selle põhjal saab väita, et õpilased näevad end inimkonna osana, eestimaalasena, noorena ja osana Eesti riigist. Ilmselt määrab kirjandite puhul neid grupe ka ülesanne, mõne teise teema puhul võivad enam esile kerkida teised rühmad. On selge, et enesemääratlus sõltub kontekstist, inimese identiteedi eri osi tähtsustatakse lähtuvalt situatsioonist erinevalt.

Kirjandite analüüsist selgus, et enamasti alustekstid mõjutavad ja suunavad õpilasi. Mõnel puhul soodustas liigne alustekstile toetumine ühekülgust. Kui tööjuhend koosneb mitmest osast, siis on eksaminandidel keeruline tähelepanu pöörata kõigile

esitatud aspektidele, seda eriti juhul, kui ka alustekst keskendub vaid ühele aspektile. Jäi mulje, et konkreetse eksami ja selle ülesandepüstituse kontekstis valmistas õpilastele raskusi näidete toomine ajaloost, mis on omakorda seotud eksaminandide ühekülgsel lähenemisega ette antud teemale. Sellele viitab asjaolu, et näidetena on esitatud kodust lahkumist sõja, näljahäda vms tõttu, mida üldjuhul ei käsitata sisemise rahulolematuse ja eneseteostusvõimaluse otsimisena.

KIRJANDUS

Agnihotri, Rama K. 2007. Identity and Multilinguality: The Case of India. – Language Policy, Culture, and Identity in Asian Contexts. Eds. Amy B.M. Tsui, James W. Tollefson. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 185–204.

Bachmann, Talis, Rait Maruste 2001. Psühholoogia alused. Tallinn: Kirjastus Ilo.

Benveniste, Émile 1971. Problems in General Linguistics. Coral Gables, FL: University of Miami Press. (tõlk Mary Elizabeth Meek)

EKG = Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. Eesti keele grammatika II. Süntaks. Tallinn: Eesti TA Eesti Keele Instituut.

EMMA korpus = Emakeeleõppija korpus. <https://korpused.keeleressursid.ee/emma/>.

Erikson, Erik H. 1983. Identity: Youth and Crisis. London: Faber and Faber.

Fearon, James D. 1999. What is Identity (as We Now Use the Word)? California: Stanford University.

Gleason, Philip 1983. Identifying Identity: A Semantic History. – The Journal of American History, Vol. 69, No. 4, pp. 910-931. Oxford: Oxford University Press.

GRÕK 2014 = Gümnaasiumi riiklik õppekava. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014021>. Vaadatud 13.01.2018.

GRÕK, lisa 1 = Gümnaasiumi riiklik õppekava. Lisa 1. Ainevaldkond „Keel ja kirjandus“. <https://www.riigiteataja.ee/akt/lisa/1290/8201/4018/141m%20lisa1.pdf#>. Vaadatud 13.01.2018.

Hayes, Nicky 2002. Sotsiaalpsühholoogia alused. Tallinn: Külim.

Innove 2014a = Sihtasutus Innove. 2014. aasta eesti keele riigeksam. Riigeksamite materjalid 2014.

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/eesti%20keel_2014/eesti%20keele%20RE%202014.pdf. Vaadatud 08.01.2018.

Innove 2014b = Sihtasutus Innove. 2014. aasta eesti keele riigeksami analüüs. Riigeksamite materjalid 2014.

<http://haridusinfo.innove.ee/et/riigeksamid/riigeksamite-materjalid/riigeksamite-materjalid-2014>. Vaadatud 10.01. 2018.

Innove 2014c = Sihtasutus Innove. Eesti keele riigeksami eristus kiri. Riigeksamite materjalid 2014.

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/Riigeksamid/2014/Eesti%20keel/RE_eesti%20keel_eristus kiri.pdf. Vaadatud 08.01.2018.

Innove 2014d = Sihtasutus Innove. 2014. aasta eesti keele riigeksami kirjandi hindamisjuhend. Riigeksamite materjalid 2014.

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/eesti%20keel_2014/Kirjandi%20hindamisjuhend%202014.pdf. Vaadatud 30.03.2018.

Kalmus jt = Kalmus, Veronika, Anu Masso, Mele Linno 2015. Kvalitatiivne sisuanalüüs. – Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>. Vaadatud 10.01.2018.

Kasik, Reet 2008. Meediateksti analüüs: eesmärgid ja metoodika. – Meediatekstide keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad. – Tekstid ja taustad V. Toim. Reet Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 10–43.

Laherand, Meri-Liis 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Infotrükk.

Lenz, Friedrich 2003. Introduction – Deictic conceptualisation of space, time and person. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Lepajõe, Kersti 2011. Kirjand kui tekstiliik. Riigeksamikirjandite tekstuaalsed, retoorilised ja diskursiivsed omadused. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Levinson, Stephen C 1983. Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press.

Llamas, Carmen, Dominic Watt 2010. Introduction. – Language and Identities. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1–5.

Lyons, John 1977. Semantics vol 2. Cambridge: Cambridge University Press.

Pajusalu, Renate 1999. Deiktikud eesti keeles. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Pullmann, Helle 2003. Enesehinnang. – Isiksusepsühholoogia. Toim. Jüri Allik, Anu Realo, Kenn Konstabel. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 193–223.

Seppa, Anu 2016. Kirjutaja tekstiosalisena riigieksamikirjandites. (Magistritöö, Tartu ülikool)

Statistikaamet 2017 = Eesti rändesaldo oli 2016. aastal positiivne. Pressiteade nr 59. <https://www.stat.ee/pressiteade-2017-059>. Vaadatud 06.01.2018.

Valk, Aune 2003. Identiteet. – Isiksusepsühholoogia. Toim. Jüri Allik, Anu Realo, Kenn Konstabel. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 225–250.

Õunapuu, Lembit 2014. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. [E-õpik]. Tartu Ülikool.
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Vaadatud 12.01.2018.

ESTONIAN LANGUAGE STATE EXAMINATION 2014 – QUALITATIVE ANALYSIS OF THE WRITING PART REGARDING ONE TOPIC. SUMMARY

The aim of this master's thesis is to find out what kind of content and language related choices have students made in the writing part of Estonian language state examination of 2014, how do they express their identity through these choices and to what extent are the essays in accordance to the instructions of the writing exercise.

A theoretical overview about identity and deixis is given. The research material of this thesis is constituted by 50 essays of the national examination. The essays were written in 2014 on the first version of the writing part. The essays were analysed using the method of qualitative content analysis concentrating on the general content, first person (*mina* and *meie*) deixis and the examples that students used in their essays. During coding five main categories and several subcategories were formed regarding the general content. Language categories are formed generally by *mina*- and *meie*-deixis and more specifically by context of deixis-usage and reference. The examples that students have used to illustrate their argumentation have been categorised as well.

Main topics of the analysed essays can be divided into five wide categories: definition or meaning of home, reasons for leaving home, people who leave and their destinations, description of a human, Estonian and Estonia, examinee's attitude towards leaving home. Formation of these categories show that students have focused on keywords *home* and *leaving home*, but *discontentment* and *self-realization opportunities* have been left unnoticed. Even though the reader can classify some of the reasons behind leaving home as self-realization opportunities, they haven't been presented this way in the essays.

Opportunities for self-realization should be presented as positive opportunities in other places, not as negative things at home. Underlying text by Maire Aunaste has affected students when defining home. Presumably this is also the reason, why so many students have explained the meaning of the word, because other keywords have not been commented on this thoroughly. The main reason seen behind Estonians leaving home is the economical situation. Examinees have written about what is wrong in Estonia rather than about better options for (economical) self-realization in other places. A way to make the essays more diverse, would be for students to concentrate/focus more on analysing the task given to them.

The students' way of writing and the topics they have concentrated on, creates an image about students' point of view concerning the subject of leaving home. This in turn allows us to make conclusions about students' self-image and self definition. The analysed essays let us claim that even though home can be defined differently everyone considers it to be important and associated with positive emotions. The way students have written about homeland and Estonians, gives us a an idea about students' national identity. The stereotypical characteristics of Estonians have been mentioned, but students consider themselves different. More widely the content analysis of the essays give us a glimpse of the students' vision about life in Estonia with its good sides and bad sides. For example Estonians' economical situation is rather considered bad, but the situation of education is considered to be good.

Linguistic performance of the students and its connection to identity could be analysed more widely, but this research focuses on personal deixis. Examinees have expressed their person by using first person singular mainly for expressing their opinion and emotions. Even though the whole essay can be taken as its authors opinion, students wish to declare clearly that it is their own opinion. Usage of *meie*-deixis shows the collective identity of graduate students: which groups they consider themselves to be part of. Based on this, it can be said that students see themselves as part of humankind, Estonians, young people and Estonia. These groups are at least partly determined by the task, for another topic other groups would be formed as well. It is clear, that self

definition depends on context, in different situations different parts of a person's identity are more important.

From analysing the essays it became evident that usually the underlying texts given to them affect and direct students. In some cases relying too much on the underlying texts contributed to unilateralism. If the instruction consists of different parts then it is difficult for students to pay attention to all the presented aspects, especially if the underlying text focuses to only one aspect. The impression is that in the context of this certain exam and task it was difficult to give examples about history, which is affected by the one-sided discussion on given topic. A fact that leaving home due to war, hunger etc is given as an example just confirms it, because these reasons are not usually considered as an inner discontentment and search for self-realization.

Lisa 1. Kodeerimise näidis

Parematelt jahimaadelt kodukohta tagasi (5024)

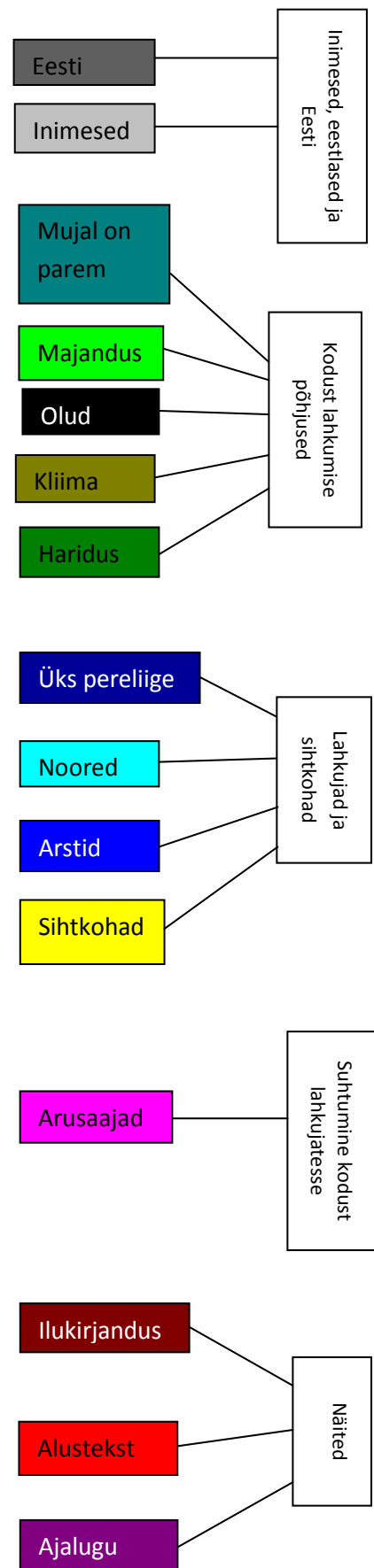
Tänapäeval on inimeste seas laialt levinud see, et minnakse välismaale või suurematesse linnadesse paremat elu otsima. Eestile on see probleemiks. Eesti rahvaarva aina langeb aasta-aastalt ning seda enamasti suure väljarände tõttu. Probleem on ka kolimine väikelinnadest suurlinnadesse, sest seal on rohkem võimalusi ja valikuid.

Inimesed ei ole kunagi sellega, mis neil olemas. Alati tahetakse rohkem ja paremat. Üheks suurimaks põhjuseks kodust lahkumisel ongi palk töökohtadel. On palju riike, kus on kõrgem elatustase ja palk. Eestist lähebki suur hulk noori peale õpinguid välismaale tööle, eelkõige Skandinaaviamaadesse. Kuna seal on töötasu mitmeid kordi suurem sellest, mis meil siin Eestis on. Palju on ka selliseid peresi, kellel üks pereliige, tavaliselt isa, käib välismaal suurt raha teenimas. Kuid ega selline elu kellelegi meeldi, kui käid kuus või kahes korra kodus ja perekonda näed väga harva. Noortemate seas on praegu väga levinud ka Austraalia. Ja see on arusaadav, et sellised kohad inimesi tõmbavad. Tööd leiab kergest, palk on suurepärane ja kliima veelgi parem. Tänapäeva noored on ka sellised, et enamus ei ole alla 1000 euro eest nõus üldse töötamagi. Endal pole veel mingit töökogemust, aga juba tahetakse selliseid summasid.

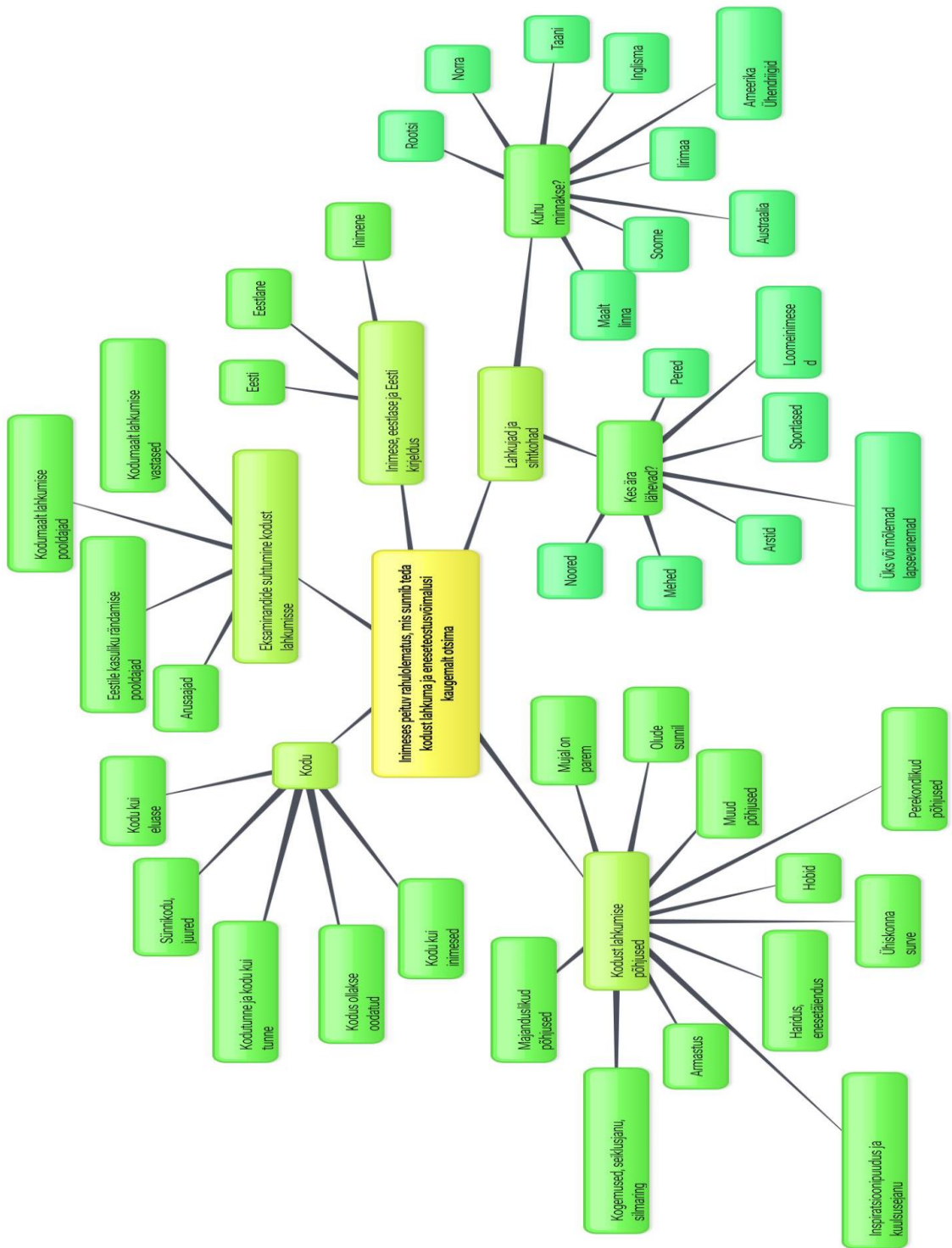
Kodust sunnib lahkuma ka väikesed õpivõimalused. Väikelinna noored lähevad peale gümnaasiumi välismaale, või kuhugi mujale, kus on laiem valik ja parem haridus. Ülikooli ajal käivad tööle ka enamus tudengid. Ja edaspidigi võib see sama töökoht neile saada püsitöökohaks ja koju ei naastagi. Väga aktuaalne ja probleemne oli vahepeal, et inimesed, kes õppisid arstiks, läksid peale ülikooli lõppu kohe välismaale ning neist oli väga suur puudus. Kuid tuleb ka nendest aru saada, sest pärast pikki ja raskeid õpinguid ei taha ju keegi väikse palga eest tööle minna, kui sul on võimalus minna mujale, kus on parem palk ja sind koheldakse paremini.

Õnneks jääb enamustel siiski kodu meelde. Ükskõik, kui palju sa reisisid ja maailma näed, hing ihkab ikka kunagi koju tagasi. Nagu Väike Printsiki, kellel oli oma pisike planeet ja lill. Rännates mööda planeete ja Maad ringi, nähes teisi paiku ja lilli, sai ta aru, kui tähtis oli ta jaoks see pisike lill ja planeet. „Kodu saab ehitada, aga kodutunnet vist mitte kunagi.“ On olemas ka inimesi, kes on olude sunnil pidanud kodust lahkuma. Ammu aega tagasi inimesed põgenesid vene võimu eest. nüüdseks on aga koju naasnud oma pensionipõlve veetme.

On arusaadav, et minnakse mujale parema elu peale, kus on paremad võimalused. Tuleb vaadata ja reisisid maailmas ringi. Näha teisi kultuure. Tänu sellele hakkad oma kultuuri ja kodu rohkem väärtustama. Ning alati peaks meeles pidama, kus on mu juured, sest seal on tulnud sulle tähtsad mälestused ja sõbrad.



Lisa 2. Ideekaart



created with www.bubbl.us

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sälly Josiptšuk (sünnikuupäev: 26.07.1989),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose „2014. aasta eesti keele riigieksam kirjutamisosa ühe teema kvalitatiivne sisuanalüüs“, mille juhendajad on Riina Reinsalu ja Maigi Vija,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 21.05.2018